

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА
АКАДЕМІЯ»

ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Кафедра менеджменту та туризму

«ДО ЗАХИСТУ»

Завідувачка кафедри менеджменту та туризму

_____ Ю.О. Юхновська

_____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМ ТА ПОЛІТИК РОЗВИТКУ ЖІНОЧОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ»

Галузь знань – 07 Управління та адміністрування
Спеціальність 073 Менеджмент
Освітньо-професійна програма «Менеджмент у сфері послуг»
Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Керівник кваліфікаційної роботи:

к.е.н., доцент кафедри
менеджменту та туризму

_____

Олексій РИЖЕНКО

Нормоконтроль

к.е.н., доцент кафедри
менеджменту та туризму

_____

Анастасія ДІДЕНКО

Студентка групи Мм-2

_____

Ксенія ЧУМАКОВА

Запоріжжя 2025

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА
АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

Факультет мистецтва та дизайну

Кафедра менеджменту та туризму

Другий (магістерський) рівень вищої освіти

Спеціальність 073 Менеджмент

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри менеджменту та туризму

д.е.н., професор Ю.О. Юхновська _____

«27» вересня 2024 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу студента

Чумакової Ксенії Олександрівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи: Впровадження програм та політик розвитку жіночого підприємництва в Україні.

Керівник кваліфікаційної роботи:

Риженко О.М., кандидат економічних наук, доцент.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від 13.10. 2024 року № 304

2. Строк подання студентом роботи 09 січня 2024 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: в роботі використанні навчальні посібники, підручники, статті наукових видань, інтернет-джерела, матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, монографії, законодавчі та нормативно-правові акти України, дані звітів міжнародних організацій, урядові портали статистичні звіти.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1. Вивчення теоретичних питань пов'язаних з тематикою дослідження. 2. Аналіз сучасного стану проблеми, що розглядається. 3. Комплексна оцінка існуючих програм. 4. Аналіз соціального капіталу жінок-підприємниць. 5. Розробка пропозицій та заходів.

6. Дата видачі завдання 25.09.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	25.09.2024 р	Виконано
2	Вивчення літературних джерел	25.09-01.10.2024 р.	Виконано
3	Збір матеріалу на кваліфікаційну дипломну роботу	25.09-25.10.2024 р.	Виконано
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	25.09-01.11.2024 р.	Виконано
5	Виконання першого розділу	11.11.2024 р.	Виконано
6	Виконання другого розділу	25.11.2024 р.	Виконано
7	Виконання третього розділу	08.12.2024 р.	Виконано
8	Формування висновків та рекомендацій	12.12.2024 р.	Виконано
9	Оформлення кваліфікаційної дипломної роботи	14.12.2024 р.	Виконано
10	Перевірка роботи на плагіат	20.12.2024 р.	Виконано
11	Перевірка роботи керівником	21.12.2024 р.	Виконано
12	Одержання відгуку та рецензії	22.12.2024 р.	Виконано
13	Попередній захист кваліфікаційної дипломної роботи	18.12.2024 р.	Виконано
14	Подання роботи на кафедру	25.12.2024 р.	Виконано

Студент: _____ Ксенія ЧУМАКОВА

Керівник роботи: _____ Олександр РИЖЕНКО

АНОТАЦІЯ

Чумакова К.О. Впровадження програм та політик розвитку жіночого підприємництва в Україні/ Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 073 Менеджмент (освітньо-професійна програма «Менеджмент у сфері послуг»). КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР, Запоріжжя, 2025.

У роботі розглянуто поняття та сутність підприємництва, гендерні аспекти в бізнесі та економіці, інструменти та методи підтримки підприємництва. Здійснено аналіз програм і політик розвитку жіночого підприємництва в Україні та аналіз соціального капіталу жінок-підприємниць. Запропоновано рекомендації щодо реалізації заходів з підтримки жіночого підприємництва.

Кваліфікаційна робота містить: 79с., 3 табл., 2 рис., 70 джерел.

Ключові слова: підприємництво, бізнес, гендер, програми підтримки, економічний потенціал.

Список публікацій здобувача за темою роботи:

1. Kseniia Chumakova, Anastasiia Zubko, Inna Irtysheva, Yevheniya Boiko, Olena Pavlenko, Iryna Kramarenko, Natalia Hryshyna, Olena Ishchenko (2023) Economic Monitoring of Transformation Processes: National Realities and Foreign. International Journal of Industrial Engineering & Production Research.

URL <https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/baeaf7c0-bb32-41eb-8036-8031d138cf56/content>

2. Kseniia Chumakova, Kyrylo Chumakov (2023) Crisis Management of the Enterprise: Current Challenges. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». (34).Р. 67–68. URL <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/1819>

ABSTRACT

Implementation of programmes and policies for the development of women's entrepreneurship in Ukraine / Qualification work for Master's degree in the specialty 073 Management (educational and professional programme 'Management in the field of services'). "Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy" of Zaporizhzhia Regional Council, Zaporizhzhia, 2025.

The paper considers the concept and essence of entrepreneurship, gender aspects in business and economy, tools, and methods of entrepreneurship support. The author analyses programmes and policies for the development of women's entrepreneurship in Ukraine and analyses the social capital of women entrepreneurs. Recommendations for the implementation of measures to support women's entrepreneurship are proposed.

The qualification work contains: 79 pages, 3 tables, 2 figures, 70 sources.

Keywords: entrepreneurship, business, gender, support programmes, economic potential.

List of publications in the field:

1. KseniiaChumakova, Anastasiia Zubko, Inna Irtysheva, Yevheniya Boiko, Olena Pavlenko, Iryna Kramarenko, Natalia Hryshyna, Olena Ishchenko (2023) Economic Monitoring of Transformation Processes: National Realities and Foreign. International Journal of Industrial Engineering & Production Research. URL <https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/baeaf7c0-bb32-41eb-8036-8031d138cf56/content>.
2. KseniiaChumakova, Kyrylo Chumakov (2023) Crisis Management of the Enterprise: Current Challenges. International scientific journal 'Grail of Science.' (34). 67-68. URL <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/1819>

ВСТУП	
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1.1 Поняття та сутність підприємництва.....	
1.2. Гендерні аспекти у бізнесі та економіці.....	
1.3. Інструменти та методи підтримки підприємництва.....	
Висновки до розділу 1.....	
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОГРАМ І ПОЛІТИК РОЗВИТКУ ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	
2.1. Огляд програм та ініціатив для підтримки жіночого підприємництва в Україні.....	
2.2. Аналіз соціального капіталу жінок-підприємниць: український та міжнародний досвід.....	
2.3. Оцінка проблем і викликів розвитку жіночого підприємництва.....	
Висновки до розділу 2.....	
РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ З ПІДТРИМКИ ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	
3.1 Цільова програма підтримки жіночого підприємництва в Україні на 2025 рік (з детальним описом заходів).....	
3.2 Розробка 3-місячної програма розвитку навичок соціального жіночого підприємництва.....	
Висновки до розділу 3.....	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток жіночого підприємництва є необхідною передумовою для соціальної рівності та культурного розвитку суспільства, він має сприяти зменшенню гендерних бар'єрів, розвитку інновацій та створенню стійких економічних структур. Сприяння жіночому підприємству, зокрема шляхом впровадження менторських програм, освітніх ініціатив, фінансової підтримки та створення сприятливого середовища для розвитку бізнесу, є важливим кроком до розширення можливостей для жінок і сталого розвитку країни. Це зумовлює актуальність теми наукової розвідки.

Метою дослідження є вивчення стану розвитку жіночого підприємництва в Україні, основних проблем, викликів, бар'єрів та стереотипів, які заважають починати власну справу або навпаки, що спонукає розпочати бізнес-діяльність, а також розробка цільової програми підтримки жіночого підприємництва в Україні на 2025 рік.

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі завдання:

- визначити поняття та сутність підприємництва;
- встановити вплив гендерних аспектів у бізнесі та економіці;
- охарактеризувати методи підтримки підприємництва;
- проаналізувати наявні програми та ініціативи для підтримки жіночого підприємництва в Україні;
- здійснити аналіз соціального капіталу жінок-підприємниць;
- схарактеризувати проблем і викликів розвитку жіночого підприємництва;
- розробити цільову програму підтримки жіночого підприємництва в Україні на 2025 рік;
- розробити 3-місячну програму розвитку навичок соціального жіночого підприємництва.

Об'єкт дослідження: жіноче підприємництво в Україні, ставлення жінок-підприємниць до ситуації з веденням бізнесу в Україні.

Предмет дослідження: аспекти, які має взяти до уваги держава при розробці державної політики жіночого підприємництва.

Методологічною основою дослідження були такі методи: аналіз і синтез, метод виборки, а також системного аналізу, що допоміг виокремити необхідні дані, згрупувати їх та зробити висновки, необхідні для досягнення поставленої мети. Крім був використаний порівняльний аналіз для визначити переваги та недоліків.

Інформаційну базу дослідження становлять підручники, навчальні посібники, нормативно-правова та законодавча база України, наукові статті, монографії, матеріали семінарів, форумів, міжнародних та вітчизняних конференцій, дані статистичної звітності, власні дослідження, інтернет-ресурси, тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці цільової програми підтримки жіночого підприємництва в Україні на 2025 рік та 3-місячної програми розвитку навичок соціального жіночого підприємництва, що можуть бути використані як для державних так і для регіональних ініціатив з підтримки жінок-підприємниць.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення, висновки та результати дослідження апробовані автором та отримали схвалення, зокрема:

1. KseniiaChumakova, AnastasiiaZubko, InnaIrtysheva, YevheniyaBoiko, OlenaPavlenko, IrynaKramarenko, NataliaHryshyna, OlenaIshchenko (2023) EconomicMonitoringofTransformationProcesses: NationalRealitiesandForeign. InternationalJournal of IndustrialEngineering&ProductionResearch.

URL<https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/baeaf7c0-bb32-41eb-8036-8031d138cf56/content>

2. KseniiaChumakova, Kyrylo Chumakov (2023) Crisis Management of the Enterprise: Current Challenges. Міжнародний науковий журнал«Грааль

науки». (34).Р. 67–68. URL<https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/1819>

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (70 найменувань). Повний обсяг роботи становить 79 сторінок, містить 2 рисунки, 3 таблиці.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Поняття та сутність підприємництва

В розділі пропонується розглянути теоретичні основи підприємництва, термінологічну базу, її етимологію, історичний контекст виникнення цього поняття та явища. Підприємництво є ключовим фактором економічного розвитку, що охоплює широкий спектр діяльності, спрямованої на створення, організацію та управління бізнесом з метою отримання прибутку та задоволення потреб споживачів. Це складне та багатогранне явище, яке поєднує економічні, соціальні, психологічні, управлінські та інноваційні аспекти. Існує безліч визначень підприємництва, що відображають різні підходи до його розуміння та еволюцію цього поняття протягом історії.

Термін "підприємництво" походить від французького слова «entreprendre», що означає «братися за щось», «вчиняти», «здійснювати». У середньовіччі це слово використовувалося для номінації будівельників, архітекторів та інших осіб, які брали на себе відповідальність за виконання складних проєктів. З розвитком торгівлі та промисловості значення терміну почало змінюватися, відображаючи діяльність купців, торговців та виробників.

У контексті розгляду питання виникнення та формування поняття та явища «підприємництво» варто звернутися до авторів класичних теорій підприємництва. Річард Кантільйон (XVIII ст.) у своїй праці «Essai sur la Nature du Commerce en Général» (1755) визначив підприємця як особу, яка бере на себе ризик, купуючи товари за певною ціною та продаючи їх за невизначеною. Він підкреслював роль підприємця як посередника між попитом та пропозицією, який діє в умовах невизначеності. [23. Отже, акцентується ризикова природа підприємницької діяльності, що корелює з думками багатьох дослідників подальших років. Так, Франк Найт у своїй класичній праці «Ризик, невизначеність та прибуток» (1921) розрізняє ризик (вимірну ймовірність) та невизначеність (невимірну ймовірність), стверджуючи,

що саме здатність підприємця брати на себе невизначеність та приймати рішення в умовах неповної інформації є визначальною характеристикою підприємницької діяльності. [28]. Таким чином, готовність ризикувати та вміння швидко приймати рішення у мінливому середовищі є важливими навичками для підприємця.

Свою чергою, Адам Сміт (XVIII ст.) у фундаментальній праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776) не використовував термін "підприємець" у сучасному розумінні, але описував важливу роль індивідуальної ініціативи та конкуренції у розвитку ринкової економіки. Він наголошував на важливості поділу праці та спеціалізації, що сприяє підвищенню продуктивності та економічному зростанню [45]. Отже, підкреслюється внесок підприємців до розвитку економіки країни.

Жан-Батист Сей (XIX ст.) у своїй роботі «Traité d'économie politique» (1803) визначив підприємця як агента, який поєднує фактори виробництва (землю, працю, капітал) для створення корисних продуктів. Він акцентував увагу на організаторських здібностях підприємця та його ролі у координації виробничого процесу [33]. Йозеф Шумпетер у своїй праці "Теорія економічного розвитку" (1934) наголошував на ролі підприємця як новатора, що впроваджує нові комбінації факторів виробництва, створюючи "творче руйнування" та стимулюючи економічне зростання. Він вважав, що саме інновації, а не просто управління наявними ресурсами, є ключовою функцією підприємця [35]. Свою чергою, Пітер Друкер, хоча й не зосереджувався виключно на інноваціях, підкреслював важливість підприємництва як процесу пошуку та використання можливостей для створення нового. Він вважав, що підприємці постійно шукають зміни та використовують їх як можливість для інновацій [24].

Отже, інноваційність, вчасна переорієнтація та вміння організовувати процес є невіддільна (частина/ознака) рисами тих, хто провадить підприємницьку діяльність.

На думку Ізраеля Кірцнера, варто наголосити на ролі підприємця як "пильного" спостерігача за ринком, що виявляє раніше непомічені можливості

для отримання прибутку. Він підкреслював здатність підприємця до «підприємницької пильності» (entrepreneurial alertness), що дозволяє йому бачити можливості там, де інші їх не бачать [27]. Сучасні дослідники, такі як Скотт Шейн та Шрінівас Венкатараман, розглядають підприємництво як процес створення нових організацій, що передбачає координацію ресурсів та генерацію цінності [36].

Поняття "підприємець" у сучасній науковій літературі трактується як особа, яка здійснює самостійну, ініціативну, систематичну господарську діяльність на власний ризик з метою отримання прибутку та досягнення економічних і соціальних результатів [7]. Науковці підкреслюють, що підприємець є новатором та ініціатором, який впроваджує нові ідеї та бере на себе ризики, пов'язані з господарською діяльністю. Деякі дослідники розрізняють поняття "підприємець" та "бізнесмен", вказуючи, що підприємець орієнтований на впровадження інновацій, тоді як бізнесмен може займатися традиційною діяльністю, спрямованою на отримання прибутку.

Таким чином, підприємець у сучасному розумінні – це особа, яка активно шукає та реалізує нові можливості, впроваджує інновації, організовує та ефективно використовує ресурси, беручи на себе відповідальність та ризики з метою досягнення економічного успіху, швидко орієнтується в умовах плінного світу та сприяє розвитку економіки. Важливо зазначити, що різні науковці наголошують на різних аспектах підприємницької діяльності, що відображає складність та багатогранність цього феномену.

Після розгляду етимології, історичного контексту та класичних теорій, важливо навести сучасні визначення ключових термінів, що відображають розуміння підприємництва в українській науковій літературі.

Як визначає Господарський кодекс України «Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання

прибутку» [51, с. 42]. Це офіційне законодавче визначення, яке є базовим для правового регулювання підприємницької діяльності в Україні.

Акцентуючи увагу на інноваційній складовій та соціальній відповідальності варто відзначити таке твердження: «Підприємництво – це особливий вид господарської діяльності, що ґрунтується на інноваційному пошуку, здатності до ризику та відповідальності за прийняті рішення з метою отримання прибутку та задоволення суспільних потреб» [8].

Для підкреслення динамічного характеру підприємництва як процесу звернемося до визначення, наведеного у роботі В. М. Циганюка: «Підприємництво – це процес створення та розвитку нового бізнесу, що базується на ідентифікації можливостей, мобілізації ресурсів та управлінні ризиками з метою отримання прибутку та створення цінності для споживачів»[13].

Визначаючи ключову особу, що безпосередньо здійснює підприємницьку діяльність варто звернутися до визначення поняття «Підприємець».

Визначення, що має законодавчий характер трактується так: «Підприємець – це фізична особа, зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності, або юридична особа, що здійснює підприємницьку діяльність на власний ризик та під свою відповідальність з метою отримання прибутку» [57].

Роблячи акцент на особистісних якостях підприємця варто розглянути тлумачення сучасних українських науковців, а саме: «Підприємець – це ініціативна, творча, відповідальна людина, яка здатна ідентифікувати можливості, організувати ресурси та управляти бізнесом з метою досягнення успіху в умовах конкуренції» [14]. Фокусуючись на ролі підприємця як управлінця та відповідальної особи, відзначають, що: «Підприємець – це власник або співвласник підприємства, який здійснює управління та несе відповідальність за результати його діяльності, приймаючи рішення в умовах невизначеності та ризику» [2].

Розглядаючи поняття «бізнес», що якшироке визначення охоплює різні види комерційної діяльності визначається Господарським кодексом таким чином: «Бізнес – це будь-яка форма господарської діяльності, спрямована на виробництво

та/або реалізацію товарів, виконання робіт або надання послуг з метою отримання прибутку» [51]. У роботі сучасних українських вчених бізнес розглядається як складна система взаємодій. «Бізнес – це система економічних відносин, що виникають між суб'єктами господарювання у процесі виробництва, обміну, розподілу та споживання товарів та послуг» [3].

Однією з невід'ємних складових підприємництва є наявність у ньому інноваційної складової, отже варто розглянути тлумачення і цього терміну. Законодавче визначення фокусується на практичному застосуванні та покращенні чинних процесів. «Інновація – це новостворені (застосовані) і/або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва та/або соціальної сфери» [56]. Акцентуючи увагу на творчому процесі та підвищенні ефективності. «Інновація – це результат творчої діяльності, спрямованої на створення, впровадження та поширення нових видів продукції, технологій, методів організації виробництва та управління, що забезпечують підвищення ефективності діяльності підприємства» [5]. Ці визначення дають повніше уявлення про ключові поняття, пов'язані з підприємництвом, та відображають сучасний стан розвитку цієї сфери в Україні. Використання законодавчих актів та наукових праць надає тексту більшої ваги та достовірності.

Підприємництво – це складна та багатогранна категорія, що охоплює різні аспекти економічної діяльності, поведінки та мислення. Як ми бачимо, існує безліч визначень підприємництва, які підкреслюють різні його аспекти. Узагальнюючи сучасні підходи, можна виділити такі ключові характеристики підприємництва. Ініціатива та самостійність передбачає активну позицію особи або групи осіб у створенні та розвитку власної справи. Це охоплює здатність ідентифікувати можливості, приймати рішення та нести відповідальність за їхні наслідки [25]. Створення цінності під час здійснення підприємницької діяльності спрямоване на створення нової цінності для споживачів або покращення наявної. Ця цінність може проявлятися у вигляді нових товарів, послуг, технологій, бізнес-моделей або

способів організації виробництва [35]. Підприємництво нерозривно пов'язане з ризиком втрат та невизначеністю щодо майбутніх результатів. Підприємці готові брати на себе обґрунтований ризик заради досягнення своїх цілей [28]. Підприємництво часто пов'язане з впровадженням інновацій, пошуком нових ідей та нестандартних рішень. Це може стосуватися як технологічних інновацій, так і інновацій у сфері організації бізнесу, маркетингу або управління [24].

Підприємці, як правило, прагнуть до розширення свого бізнесу, збільшення прибутків та досягнення лідерських позицій на ринку [20]. Вони мають здатність ідентифікувати та використовувати ринкові можливості, які інші можуть не помічати. Це вимагає аналітичного мислення, спостережливості та здатності до адаптації [36].

У сучасній літературі також виділяють такі аспекти підприємництва:

Соціальне підприємництво—створення бізнесу з метою розв'язання соціальних проблем та досягнення суспільно корисних цілей [37].

Цифрове підприємництво – використання цифрових технологій для створення та розвитку бізнесу, зокрема електронна комерція, онлайн-платформи та мобільні додатки [30].

В українській науковій літературі також приділяється значна увага дослідженню підприємництва. Зокрема, у працях таких авторів, як В. М. Геєць, А. А. Чухно, Ю. В. Яковенко та інших, розглядаються питання розвитку підприємництва в умовах трансформаційної економіки, роль держави у підтримці підприємницької діяльності, а також специфіка підприємництва в різних галузях економіки. Наприклад, у монографії «Інноваційна діяльність в Україні: проблеми та перспективи» [6] розглядаються питання стимулювання інноваційного підприємництва та формування інноваційної екосистеми в Україні.

Важливо зазначити, що визначення підприємництва є динамічним та еволюціонує з часом, відображаючи зміни в економічному, технологічному та соціальному середовищі. Сучасне підприємництво характеризується зростаючою роллю інновацій, технологій, глобалізації та соціальної відповідальності.

1.2. Гендерні аспекти у бізнесі та економіці

Гендерні аспекти в бізнесі та економіці охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із впливом статі на економічну діяльність, участь у підприємстві, доступ до ресурсів, оплату праці, лідерство та інші аспекти. Дослідження цих аспектів є важливим для забезпечення гендерної рівності, економічного розвитку та соціальної справедливості.

Гендерна рівність є не лише питанням прав людини, але й значним фактором економічного зростання. Країни, де жінки мають рівний доступ до освіти, зайнятості та підприємництва, демонструють вищі темпи економічного розвитку. Звіти міжнародних організацій, таких як ООН, Світовий банк та Міжнародний валютний фонд, підтверджують позитивний кореляційний зв'язок між гендерною рівністю та економічним процвітанням [61]. Світовий банк у своїх дослідженнях також підкреслює, що інвестиції в освіту та здоров'я жінок сприяють підвищенню продуктивності праці та економічному зростанню [42].

Українські науковці також досліджують зв'язок між гендерною рівністю та економічним розвитком. Зокрема, у працях О. В. Іващенко та О. М. Лободинської аналізуються гендерні асиметрії на ринку праці України та їхній вплив на економіку [4].

Загальновизнано, що однією з найбільш гострих проблем є гендерний розрив в оплаті праці, який існує практично у всіх країнах світу. Жінки в середньому отримують меншу заробітну плату, ніж чоловіки, за виконання аналогічної роботи. Цей розрив зумовлений різними факторами, включаючи дискримінацію на ринку праці, професійну сегрегацію, нерівний розподіл домашніх обов'язків та інші соціальні та культурні чинники. Так, міжнародна організація праці (МОП) регулярно публікує звіти про гендерні розриви в оплаті праці, аналізуючи причини та наслідки цієї проблеми [40].

В Україні дослідження гендерних розривів в оплаті праці проводяться Державною службою статистики України та іншими науковими установами [53]. Українські дослідження, як зазначено у статті «Гендерна сегрегація чи

гендерна асиметрія на ринку праці...», підкреслюють існування як горизонтальної (розподіл за професіями), так і вертикальної (просування по кар'єрних сходах) гендерної сегрегації на ринку праці України, що безпосередньо впливає на рівень оплати праці жінок. Жінки відіграють все більш важливу роль у підприємницькій діяльності. Вони створюють нові бізнеси, генерують інновації та сприяють економічному розвитку. Однак, жінки-підприємці часто стикаються з додатковими бар'єрами, такими як обмежений доступ до фінансування, стереотипи та упередження, нерівний розподіл домашніх обов'язків.

Для подолання зазначених вище перепон на шляху жінок-підприємниць, впроваджуються програми підтримки жіночого бізнесу, так Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО) реалізує програми підтримки жіночого підприємництва в різних країнах світу [38]. В Україні також функціонують різні програми та ініціативи, спрямовані на підтримку жіночого підприємництва, зокрема програми, що реалізуються за підтримки міжнародних організацій та уряду.

Забезпечення гендерного балансу на керівних посадах є важливим для ефективного управління та прийняття збалансованих рішень. Дослідження показують, що компанії з гендерно різноманітним керівництвом демонструють кращі фінансові результати. Звіт «Жінки й чоловіки на керівних посадах в Україні: 2017-2020» надає статистичні дані про представництво жінок на керівних посадах в Україні [59]. У статті «Гендерний баланс у бізнесі: від світового досвіду до практики в Україні» розглядається світовий досвід та українську практику забезпечення гендерного балансу в бізнесі [50].

Українські науковці досліджують мотивацію та особливості жіночого підприємництва. У статті «Гендерне питання в підприємницькій діяльності: сучасне сприйняття» аналізуються фактори, що впливають на розвиток жіночого підприємництва в Україні [12]. Як зазначено в статті «Загальні аспекти застосування гендерно орієнтованого підходу у сфері трудових

відносин та підприємницькій діяльності», аналізують гендерну асиметрію в управлінні та пропонують заходи для досягнення гендерного балансу.

Гендерні стереотипи та упередження відіграють значну роль у формуванні гендерних розривів у бізнесі та економіці. Уявлення про "чоловічі" та "жіночі" професії, стереотипи щодо лідерських якостей, упередження щодо здатності жінок до ведення бізнесу – все це створює додаткові бар'єри для жінок у професійній діяльності. Дослідження, проведені Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), показують, як гендерні стереотипи впливають на вибір професії, рівень освіти та кар'єрні можливості жінок [41]. В Україні дослідження гендерних стереотипів проводяться різними соціологічними центрами та громадськими організаціями. Зокрема, дослідження, проведені Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, аналізують поширеність гендерних стереотипів в українському суспільстві [69]. Українські науковці, зокрема у збірнику наукових праць «Гендерні дослідження», приділяють увагу аналізу гендерних стереотипів у сфері праці та їхньому впливу на професійну сегрегацію[1].

Соціальна політика держави, зокрема політика у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та підтримки сім'ї, може мати значний вплив на гендерну рівність в економіці. Наприклад, доступність послуг з догляду за дітьми та літніми людьми дозволяє жінкам більш повноцінно брати участь у ринку праці. ООН-Жінки розробляє рекомендації для урядів щодо впровадження гендерночутливої соціальної політики [63]. В Україні питання гендерної рівності враховуються у різних державних програмах та стратегіях, зокрема у Державній стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Дослідники, зокрема у працях Т.Марценюк, аналізують вплив соціальної політики на гендерну рівність та пропонують шляхи її удосконалення [9].

Гендерний аналіз бюджету – це метод оцінки впливу державних витрат та доходів на становище жінок та чоловіків. Він дозволяє виявити гендерні нерівності у розподілі ресурсів та розробити заходи для їхнього усунення.

Організація «Гендер в деталях» проводить дослідження та тренінги з гендерного аналізу бюджету в Україні [49]. В Україні гендерний аналіз бюджету поступово впроваджується на різних рівнях державного управління. Українські експерти, зокрема у публікаціях «Гендерне бюджетування в Україні: аналіз та рекомендації», пропонують методологічні підходи до проведення гендерного аналізу бюджету та його використання для формування гендерночутливої політики.

Наявність якісної та достовірної гендерної статистики є необхідною умовою для аналізу гендерних аспектів в економіці та розробки ефективних політик. Державна служба статистики України публікує статистичні дані у гендерному розрізі з різних сфер життя суспільства [53]. ООН-Жінки підтримує розвиток гендерної статистики на глобальному рівні.

Українські науковці використовують дані гендерної статистики для проведення досліджень та аналізу гендерної ситуації в Україні. Пандемія COVID-19 мала значний вплив на гендерну рівність в економіці, посиливши існуючі нерівності та створивши нові виклики. Жінки частіше втрачали роботу, особливо у сферах послуг та торгівлі, де вони переважно зайняті. Збільшилось навантаження на жінок у зв'язку з доглядом за дітьми та іншими членами сім'ї. Зокрема у статті «Загальні аспекти застосування гендерно-орієнтованого підходу у сфері трудових відносин та підприємницькій діяльності», підкреслюється посилення гендерних нерівностей внаслідок пандемії та необхідність врахування гендерних аспектів при розробці заходів з відновлення економіки.

Українські науковці та експерти пропонують конкретні рекомендації щодо впровадження цих заходів в українських умовах. Продовжуючи дослідження гендерних аспектів у бізнесі та економіці, важливо враховувати специфіку національного контексту та використовувати дані українських досліджень для розробки ефективних політик та програм, спрямованих на досягнення гендерної рівності та сталого економічного розвитку.

1.3. Інструменти та методи підтримки підприємництва

Сприяючи створенню нових робочих місць, інноваціям та підвищенню конкурентоспроможності економіки, підтримка підприємництва є важливим фактором економічного розвитку. Існує широкий спектр інструментів та методів підтримки, які можуть бути реалізовані на різних рівнях – від державного до місцевого, а також з боку приватних організацій та інституцій.

Державна підтримка відіграє ключову роль у створенні сприятливого середовища для розвитку підприємництва. Вона може здійснюватися за допомогою різних інструментів. Вдосконалюючи законодавчу та регуляторну базу шляхом розробки й впровадження чітких та прозорих правил ведення бізнесу, спрощення процедур реєстрації та ліцензування, захисту прав інтелектуальної власності. Одним з прикладів є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [58].

Дієвим інструментом у певних випадках також може бути: 1) фінансова підтримка шляхом надання грантів, субсидій, пільгових кредитів, гарантій за кредитами, венчурного фінансування (наприклад, було реалізовано програму «Доступні кредити 5-7-9» в Україні); 2) надання інфраструктурної підтримки створюючи бізнес-інкубатори, технопарки, індустріальні парки, центри підтримки підприємництва; 3) інформаційна та консультаційна підтримка шляхом надання інформації про ведення бізнесу, проведення тренінгів, семінарів, консультацій (наприклад, реалізація проєктів «Дія.Бізнес»[54]; 4) підтримка експорту шляхом сприяння виходу підприємців на міжнародні ринки, організація торгових місій, участь у міжнародних виставках, створення Офісу з просування експорту України [64].

Слід зазначити, що українські науковці також беруть участь у розробці цих аспектів, зокрема у працях В. М.Семенюк «Державне регулювання економіки: навчальний посібник», аналізують інструменти державної підтримки підприємництва в Україні та пропонують шляхи їхнього удосконалення [11].

Крім того, регіональна та місцева влада також відіграють важливу роль у підтримці підприємництва, враховуючи специфіку місцевих умов та потреб. Інструменти підтримки на цьому рівні можуть включати такі кроки: 1) створення місцевих програм підтримки підприємництва шляхом розробки та реалізації програм, спрямованих на розвиток малого та середнього бізнесу в регіоні; 2) спрощення місцевих адміністративних процедур шляхом скорочення термінів розгляду документів, створення "єдиних вікон" для підприємців; 3) створення місцевих фондів підтримки підприємництва з метою надання фінансової підтримки місцевим підприємцям; 4) ініціювання та провадження розвитку місцевої інфраструктури, будівництво доріг, комунікацій, забезпечення доступу до комунальних послуг.

Окрім державної підтримки, значну роль у розвитку підприємництва відіграють приватні організації та інституції. Так, бізнес-асоціації та об'єднання підприємців здійснюють захист інтересів підприємців, організацію заходів з обміну досвідом, надання консультаційних послуг. Серед прикладів можна навести: Українську Раду Бізнесу [67]; банки та фінансові установи, що розробляють кредитні продукти, лізингові послуги, факторинг; венчурні фонди та інвестори, які долучаються фінансуючи стартапи та інноваційні проекти; консалтингові компанії, що надають послуги з бізнес-планування, маркетингу, управління.

Окрім інструментів підтримки, існують різні методи, які використовуються для стимулювання розвитку підприємництва, а саме: менторство та коучинг, нетворкінг, конкурси та програми інновацій.

Сучасні тенденції у підтримці підприємництва характеризуються певними особливостями. Серед них варто відзначити цифровізацію, тобто використання цифрових технологій для надання послуг підтримки підприємцям, створення онлайн-платформ для навчання та спілкування. Також робиться фокус на інновації та стартапи, здійснюється підтримка інноваційних проектів та стартапів, створення сприятливого середовища для розвитку технологічного

підприємництва. Особливу роль відіграє соціальне підприємництво, як інструмент підтримки бізнесу, який розв'язує соціальні проблеми.

Особливого значення набуває дотримання концепції сталого розвитку, як запоруки врахування екологічних та соціальних аспектів у підтримці підприємництва.

Варто відзначити українські дослідження, зокрема у монографію «Інноваційна діяльність в Україні: проблеми та перспективи», автори якої аналізують сучасні тенденції у підтримці підприємництва та пропонують шляхи їхньої адаптації до українських умов [6].

Важливим аспектом є оцінка ефективності програм підтримки підприємництва. Для цього використовуються різні методи, зокрема: аналіз статистичних даних (збір та аналіз даних про кількість створених підприємств, рівень зайнятості, обсяги інвестицій), опитування підприємців (збір інформації про рівень задоволеності послугами підтримки, вплив програм на розвиток).

Підтримка підприємництва є багатогранним явищем, яке досліджується в рамках різних економічних теорій та концепцій. Теоретичний аналіз інструментів та методів підтримки дозволяє глибше зрозуміти їхню сутність, механізми дії та потенційний вплив на розвиток підприємницької діяльності. Важливо зазначити, що ефективність різних інструментів залежить від контексту, зокрема від рівня розвитку економіки, інституційного середовища та специфіки галузі.

Державна підтримка підприємництва ґрунтується на різних теоретичних підходах, кожен з яких пропонує своє обґрунтування та набір інструментів, що зазначені далі.

Теорія державного втручання в економіку (кейнсіанство). Ця теорія, започаткована Дж. М. Кейнсом, обґрунтовує необхідність активної ролі держави у регулюванні економіки, особливо в періоди економічних криз. Підтримка МСБ розглядається як інструмент стимулювання попиту, створення робочих місць та відновлення економічного зростання. Як зазначав Кейнс: «Ідеї

економістів, як правильні, так і помилкові, є більш могутніми, ніж зазвичай вважають. Справді, світом править мало що інше» [26].

Теорія ринкових провалів. Ця теорія пояснює необхідність державної підтримки існуванням ситуацій, коли ринкові механізми не забезпечують ефективного розподілу ресурсів. До таких провалів відносяться:

Інформаційна асиметрія: нерівномірний доступ до інформації між різними учасниками ринку, що ускладнює прийняття обґрунтованих рішень [17].

Зовнішні ефекти: вплив діяльності одних суб'єктів на інших, який не відображається в ринкових цінах. Підтримка інновацій, наприклад, може генерувати позитивні зовнішні ефекти для всієї економіки [18].

Недосконала конкуренція: ситуація, коли окремі фірми мають значну ринкову владу, що може стримувати розвиток нових підприємств.

Теорія ендогенного зростання. На відміну від неокласичних моделей, які розглядали технологічний прогрес як екзогенний фактор, теорія ендогенного зростання підкреслює роль внутрішніх факторів, таких як інновації, знання та людський капітал, у забезпеченні довгострокового економічного зростання. Підтримка підприємництва, особливо інноваційного, розглядається як ключовий фактор стимулювання ендогенного зростання [32].

Інституційна теорія. Ця теорія наголошує на важливості формальних та неформальних інституцій для розвитку підприємництва. До формальних інституцій відносяться закони, регулювання та державні органи, а до неформальних – соціальні норми, цінності та традиції. Ефективні інституції забезпечують захист прав власності, верховенство права, низький рівень корупції та сприяють розвитку підприємницької культури [29].

Українські науковці, зокрема, у працях Ю. В. Яковенко досліджуються проблеми розвитку підприємництва в умовах трансформаційної економіки та роль держави у створенні сприятливого бізнес-клімату [15].

Фінансова підтримка є критично важливою для підприємців, особливо на стадії започаткування бізнесу. Теоретичне обґрунтування фінансової підтримки базується на використанні наступних теорій.

Теорії фінансових провалів. Як зазначалося вище, ринок капіталу часто не забезпечує достатнього фінансування для МСБ через інформаційну асиметрію та високі транзакційні витрати. Державні програми гарантування кредитів, субсидії на сплату відсотків та програми мікрокредитування можуть допомогти подолати ці провали [22].

Теорії життєвого циклу підприємства. Ця теорія розглядає розвиток підприємства як послідовність етапів, кожен з яких характеризується специфічними потребами у фінансуванні. На початкових етапах, коли ризики є найвищими, державна підтримка може відігравати вирішальну роль.

Створення бізнес-інкубаторів, технопарків та інших елементів інфраструктури базується на:

Теорії кластерів. Ця теорія пояснює переваги географічної концентрації взаємопов'язаних підприємств та організацій. Кластери сприяють обміну знаннями, технологіями та ресурсами, що підвищує конкурентоспроможність підприємств [31].

Теорії агломераційних ефектів. Подібно до теорії кластерів, ця теорія пояснює економічні вигоди від концентрації економічної діяльності в певних місцях.

Розвиток підприємницьких компетенцій базується на:

Теорії людського капіталу. Ця теорія розглядає знання, навички та досвід як форму капіталу, інвестиції в який сприяють підвищенню продуктивності праці та економічному зростанню [21].

Соціальній теорії навчання (Альберт Бандура). Ця теорія підкреслює роль спостереження, моделювання та соціальної взаємодії у процесі навчання. Менторство та нетворкінг є прикладами застосування цієї теорії у підтримці підприємництва [19].

Інституційна теорія, як зазначалося, є ключовою для розуміння ефективності підтримки. Сильні інституції, включаючи верховенство права, захист прав власності та низький рівень корупції, мають вирішальне значення для розвитку підприємництва [16].

Підсумовуючи можна зазначити, що ефективна підтримка підприємництва вимагає використання різноманітних інструментів та методів, адаптованих до конкретних економічних та соціальних умов. Серед ключових інструментів варто виділити фінансову допомогу, консультаційну підтримку, освітні програми та сприятливе регуляторне середовище. Застосування цих підходів сприяє створенню сприятливих умов для розвитку підприємництва, стимулюючи інновації, підвищення конкурентоспроможності та зростання національної економіки. Особливу увагу слід приділити формуванню партнерств між державою, бізнесом і громадськими організаціями, що дозволяє забезпечити комплексну підтримку підприємців.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Перший розділ дипломної роботи присвячено дослідженню теоретичних засад підприємницької діяльності, що є фундаментом для подальшого аналізу та розробки практичних рекомендацій. У розділі розглянуто ключові поняття, сутність підприємництва, гендерні аспекти в бізнесі та економіці, а також інструменти та методи підтримки підприємництва.

Отже, визначення поняття «підприємництво» можна узагальнити як самостійну та ініціативнугосподарську діяльність, що здійснюється систематично та на власний ризик підприємця з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Підприємництво базується на приватній власності, власній ініціативі та несе в собі елемент ризику. Підприємець є ключовою фігурою, яка знаходить та розвиває нові види економічної діяльності, методи виробництва та сфери застосування капіталу.

Розглянуто різні підходи до визначення сутності підприємництва, зокрема економічний, особистісний, інноваційний, що дозволило сформулювати комплексне уявлення про дане явище. Акцентовано увагу на ролі держави у створенні сприятливих умов для розвитку підприємництва.

Досліджено гендерні аспекти у підприємницькій діяльності, зокрема питання рівного доступу до ресурсів, фінансування, освіти та можливостей для розвитку бізнесу як для жінок, так і для чоловіків. Виявлено існування гендерних стереотипів та упереджень, які можуть створювати перешкоди для жінок у підприємстві. Розглянуто позитивні приклади успішної жіночої підприємницької діяльності та їхній внесок в економіку. Підкреслено необхідність подальших досліджень та розробки політик, спрямованих на подолання гендерної нерівності в бізнесі та створення рівних можливостей для самореалізації. Важливим є формування гендерно-чутливого бізнес-середовища.

Проаналізовано різноманітні інструменти та методи підтримки підприємництва, включаючи фінансові (гранти, кредити, пільги), консультаційні

(бізнес-інкубатори, консалтингові послуги), інформаційні (освітні програми, тренінги) та інфраструктурні (технопарки, бізнес-центри).

Розглянуто роль держави та громадських організацій у створенні та реалізації програм підтримки підприємництва. Оцінено ефективність різних інструментів та їх вплив на розвиток малого та середнього бізнесу.

Визначено важливість комплексного підходу до підтримки підприємництва, який враховує специфіку різних галузей та категорій підприємців, включаючи гендерні аспекти. Необхідно постійно вдосконалювати існуючі інструменти та розробляти нові, адаптовані до сучасних умов.

Загалом, проведений теоретичний аналіз дозволив сформувати ґрунтовну базу для подальшого дослідження та розробки практичних рекомендацій щодо розвитку підприємницької діяльності, зокрема з урахуванням гендерних аспектів та ефективних інструментів підтримки. Отримані висновки є основою для наступних розділів дипломної роботи.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОГРАМ І ПОЛІТИК РОЗВИТКУ ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

2.1. Огляд програм та ініціатив для підтримки жіночого підприємництва в Україні

Жіноче підприємництво відіграє ключову роль у стимулюванні економічного зростання та соціального розвитку України. Воно сприяє створенню нових робочих місць, розвитку регіональної економіки, підвищенню соціальної інтеграції жінок та розширенню їхніх можливостей. У сучасних умовах підтримка жіночого підприємництва є невіддільною частиною загальної стратегії сталого розвитку країни. Як зазначається у звіті USAID, жінки часто виступають не лише засновницями бізнесів, але й інноваційними лідерками, що змінюють традиційні підходи у підприємницькій діяльності [48, с. 23].

Однак, попри значний потенціал жінок у бізнесі, вони стикаються з численними викликами, наприклад, з обмеженим доступом до фінансування, відсутністю достатньої освіти та навичок у сфері бізнесу, а також упередженням на рівні суспільства. Як свідчать дані дослідження UN Women, лише 10% жінок в Україні вважають, що отримують достатню підтримку для започаткування чи розширення бізнесу [47, с. 12]. У цих умовах вагомим значення набувають спеціалізовані програми та ініціативи, спрямовані на створення сприятливого середовища для розвитку жіночого підприємництва.

Однією з провідних міжнародних ініціатив є програма «WomeninBusiness», започаткована Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР). Програма включає проведення тренінгів, консультаційної підтримки, а також забезпечує доступ до фінансування для жінок, які прагнуть розвивати бізнес у секторах малого та середнього підприємництва. За даними ЄБРР, ця програма вже охопила понад 2000 підприємств у 15 країнах регіону, включаючи Україну, і сприяла створенню понад 500 нових бізнесів [55, с. 4].

На національному рівні Україна також активно розвиває програми підтримки жіночого підприємництва. Зокрема, Міністерство економіки України ініціювало програму «Гендерний бюджет», що передбачає фінансування стартапів, навчання та створення мереж підтримки для жінок-підприємниць. Додатково реалізуються ініціативи для розвитку бізнесу в сільських регіонах, де жінки стикаються з особливими викликами, такими як обмежений доступ до інформаційних та фінансових ресурсів. Згідно з дослідженням UN Women, розвиток підприємництва серед сільських жінок має великий потенціал для підвищення зайнятості та рівня життя в регіонах [47, с. 15].

Особливий акцент робиться на партнерствах з міжнародними організаціями, які надають фінансову та експертну підтримку. Наприклад, у межах співпраці з USAID було започатковано проєкти для навчання основам підприємництва, формування бізнес-планів та розширення доступу до мікрокредитів для жінок, які прагнуть створити власний бізнес [60, с. 10].

Підтримка жіночого підприємництва також має важливе соціальне значення. Як зазначається у звіті UN Women, у країнах, що інвестують у розвиток жіночого бізнесу, спостерігається підвищення соціальної згуртованості, зменшення рівня бідності та покращення гендерного балансу на ринку праці [47, с. 18].

Отже, огляд програм та ініціатив, що функціонують в Україні, дозволяє оцінити їхній вплив, виявити найкращі практики та визначити подальші напрями розвитку жіночого підприємництва.

Жінки-підприємниці відіграють значну роль у створенні нових робочих місць, інноваціях та розвитку місцевих громад. Однак, вони часто стикаються з унікальними викликами, такими як обмежений доступ до фінансування, недостатня підтримка та гендерні стереотипи. У відповідь на ці виклики, в Україні було започатковано низку програм та ініціатив, спрямованих на підтримку та розвиток жіночого підприємництва. Цей розділ дипломної роботи присвячено огляду та аналізу існуючих програм та ініціатив, їхньої ефективності та впливу на розвиток жіночого бізнесу в Україні. Розгляд цих

програм дозволить визначити ключові тенденції, виявити успішні практики та сформулювати рекомендації щодо подальшого вдосконалення державної політики в цій сфері.

Держава, усвідомлюючи потенціал жіночої економічної активності, поступово впроваджує нормативно-правові та програмні механізми підтримки жіночого бізнесу, що відображено у Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2027 року (Міністерство економіки України [66]). Цей розділ дипломної роботи присвячений комплексному огляду та аналізу наявних програм та ініціатив, спрямованих на підтримку жіночого підприємництва в Україні, з особливим акцентом на їхню відповідність чинному законодавству та стратегічним цілям держави у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. Аналіз охоплює як державні програми, такі як програми, що реалізуються в рамках проєкту «Дія.Бізнес» [54], так і ініціативи громадських організацій та міжнародних донорів, наприклад, програми, що підтримуються ООН Жінки [62].

Найбільш актуальні та перспективні програми, що актуальні на теперішній час буде розглянуто далі. Ми розглянемо як загальнодержавні, так і локальні програми, що надасть можливість виокремити їх специфіку та у подальшому використати цю інформацію під час розробки рекомендацій.

Програма «Гранти у розмірі 100 тис.грн. для підтримки та розвитку жіночого підприємництва в Києві та області» (Фонд «Жіночі можливості в Україні») – це програма мінігрантів, спрямована на підтримку жінок-підприємниць, які ведуть бізнес у Києві та Київській області в умовах воєнного стану. Фонд «Жіночі можливості в Україні» надає гранти у розмірі 100 тис.грн. на придбання обладнання для розвитку бізнесу [70].

У конкурсі можуть брати участь жінки, які проживають у Києві та Київській області та мають діючий бізнес, зареєстровані як ФОП у цій області, або релокували бізнес після 24 лютого 2022 року на територію Київської області та мають підтверджений статус ВПО. Бізнес має працювати від 6 місяців і більше, а грантові кошти можуть бути використані на придбання обладнання,

техніки або спеціалізованого програмного забезпечення, а також до 20% – на маркетингові послуги (брендування, пакування, рекламу, SMM). Фонд не фінансує адміністративні витрати, заробітну плату, оренду або витратні матеріали. Жінки-підприємниці, які вже отримували грантову допомогу від Фонду «Жіночі можливості в Україні», не можуть брати участь у конкурсі. Для участі в конкурсі необхідно заповнити аплікаційну форму, додавши до неї бізнес-план та кошторис. Дедлайн подання заявок – 1 грудня 2024 року (інформація може змінюватися, програма може бути продовжена).

Аналізуючи зміст та особливості програми варто зазначити, що програма чітко орієнтована на жінок-підприємниць, які вже ведуть бізнес у Києві та області, що дозволяє адресно підтримати діючі підприємства. Програма акцентована на придбання обладнання, що сприяє модернізації та розвитку виробничих потужностей бізнесу, що є важливим фактором для підвищення конкурентоспроможності. Дозвіл на використання частини гранту на маркетингові послуги також є позитивним моментом, оскільки маркетинг відіграє важливу роль у розвитку бізнесу. Обов'язковою вимогою є наявність бізнес-плану та кошторису, що стимулює підприємниць до більш ретельного планування своєї діяльності та обґрунтування потреб у фінансуванні. Існують обмеження щодо використання грантових коштів (не фінансуються адміністративні витрати, заробітна плата, оренда, витратні матеріали), що необхідно враховувати при підготовці заявки.

На нашу думку, серед переваг програми варто зазначити:

- Надання конкретної фінансової підтримки: грант у розмірі 100 тис. грн. є суттєвою підтримкою для малого бізнесу, особливо в умовах економічної нестабільності.
- Спрямованість на розвиток: фінансування придбання обладнання сприяє модернізації та розвитку бізнесу, що позитивно впливає на його довгострокову перспективу.

- Підтримку в умовах війни: програма є особливо актуальною в умовах воєнного стану, коли багато підприємств зазнали збитків або були змушені релокуватися.

- Прозорість процедури: вимога щодо наявності бізнес-плану та кошторису забезпечує прозорість та об'єктивність відбору.

- Серед недоліків програми можна виділити такі аспекти:

- географічне обмеження: програма діє лише для жінок-підприємниць Києва та Київської області, що обмежує доступ до підтримки для підприємниць з інших регіонів України;

- обмеження щодо використання коштів: обмеження щодо використання грантових коштів може створювати певні труднощі для підприємниць, які мають інші нагальні потреби.

Конкурсний відбір: конкурсний відбір означає, що не всі заявки будуть підтримані, що може створити розчарування для тих, хто не отримує грант.

Можлива зміна умов: умови та терміни програми можуть змінюватися, тому необхідно постійно слідкувати за оновленнями на офіційних ресурсах.

Отже, програма «Гранти у розмірі 100 000 грн для підтримки та розвитку жіночого підприємництва в Києві та області» є важливою ініціативою, яка надає суттєву підтримку жінкам-підприємницям в умовах воєнного стану. Програма має ряд переваг, таких як конкретна фінансова підтримка, спрямованість на розвиток бізнесу та прозора процедура відбору. Однак, існують і певні недоліки, такі як географічне обмеження та обмеження щодо використання коштів. В цілому, програму можна оцінити як позитивну та корисну для розвитку жіночого підприємництва в регіоні.

Ще однією програмою підтримки жіночого підприємництва, яка вартує уваги є програма «Створюй», яка передбачає надання грантів (до 15 тис. дол. США) для жінок-підприємниць. Програма «Створюй», започаткована Міністерством економіки України за фінансової підтримки Western NIS EnterpriseFund та реалізується KSE Foundation у партнерстві з АТ «Ощадбанк», орієнтована на жінок-підприємниць, які працюють у сфері виробництва та

переробки в Україні. Метою зазначеної ініціативи є стимулювання розвитку жіночого підприємництва у виробничій сфері, сприяння масштабуванню та розвитку малого і середнього бізнесу, яким керують жінки.

Для участі у програмі підприємниці мають відповідати таким вимогам:

- бути фізичною особою-підприємцем (ФОП) або співвласницею юридичної особи (ТОВ) з часткою участі понад 50%;
- бізнес повинен бути зареєстрований та діяти на території України (крім тимчасово окупованих територій);
- бізнес повинен здійснювати діяльність у сфері переробної промисловості (виробництво одягу, обладнання, харчових продуктів, меблів, металургійне виробництво тощо);
- мінімальний термін функціонування бізнесу – один рік на момент подання заявки;
- грант має бути спрямований на розвиток та масштабування бізнесу;

Грант до 15 тис.дол. США можна витратити на: придбання, доставку та монтаж виробничого обладнання, частково (не більше 30% від суми гранту) на програмне забезпечення та навчання.

Для участі необхідно заповнити онлайн-заявку на сайті програми. Детальна інформація про процес подачі та необхідні документи доступна на офіційному сайті програми [53].

Проаналізувавши інформацію про описану вище програму, можемо виділити такі її переваги:

- програма чітко орієнтована на жінок, які вже мають діючий бізнес у виробничій сфері, що сприяє розвитку саме цього сектору економіки.
- фокус на придбання обладнання сприяє модернізації виробництва та підвищенню конкурентоспроможності.
- вимоги до бізнесу (термін діяльності, сфера діяльності, форма власності) дозволяють відібрати найбільш перспективні проєкти.
- співпраця з АТ «Ощадбанк» може забезпечити додаткову фінансову підтримку та консультації для учасниць програми.

- 15 тис. дол. США – це суттєва фінансова підтримка для малого та середнього бізнесу.
- програма сприяє розвитку реального сектору економіки.
- програма сприяє подоланню гендерної нерівності в бізнесі.
- Серед недоліків вважаємо за потрібне навести такі аспекти:
- програма орієнтована лише на виробничу сферу, що обмежує коло потенційних учасниць.
- вимога щодо мінімального терміну діяльності бізнесу (1 рік) може бути бар'єром для жінок, які тільки починають свій бізнес.
- програма залежить від фінансування донорів, що може вплинути на її стабільність та тривалість.

Отже, програма «Створюй» є важливою ініціативою, яка надає значну підтримку жінкам-підприємницям у виробничій сфері. Програма має ряд переваг, таких як значна сума гранту, спрямованість на розвиток виробництва та підтримка жінок у бізнесі. Однак, існують і певні недоліки, такі як обмеження сферою діяльності та конкурсний відбір. В цілому, програму можна оцінити як ефективний інструмент підтримки жіночого підприємництва та розвитку економіки України.

Проект «Програма підтримки підприємниць України», що є ініціативою бренду L'OrealParis, спрямований на підтримку жіночого підприємництва в Україні. Програма реалізується у партнерстві з Фондом ООН у галузі народонаселення (UNFPA), який фокусується на гендерній рівності, репродуктивному здоров'ї та розбудові потенціалу молоді. Програма надає фінансову підтримку жінкам, які мають бізнес-ідеї або вже робочий бізнес, що потребує відновлення чи масштабування, та спрямований на створення сприятливих умов для розвитку жіночого підприємництва в Україні, надання фінансової та інформаційної підтримки жінкам, які прагнуть започаткувати або розвивати власну справу.

Учасницями програми можуть бути жінки віком від 18 років, які є громадянками України. Програма підтримує як початківців з бізнес-ідеями, так і

власниць існуючого бізнесу, які прагнуть його відновити чи масштабувати. Особлива увага приділяється проєктам, що мають соціальну, екологічну чи інноваційну складову. У 2024 році 12 переможниць отримали гранти у розмірі 750 тис.грн. кожна (сума гранту вказана після стягнення податків і зборів, передбачених чинним законодавством України). Загальний бюджет програми склав 9 млн. грн. Відбір здійснювався на конкурсній основі. Журі оцінювало подані заявки за такими критеріями:

- актуальність та соціальна значущість проєкту;
- бізнес-план та фінансова обґрунтованість;
- інноваційність та потенціал розвитку;
- особиста мотивація та лідерські якості заявниці;

Серед переваг згаданої програми варто навести такі:

- велика сума гранту: дозволяє реалізувати амбітні бізнес-плани;
- підтримка на різних етапах: програма підтримує як стартапи, так і вже діючий бізнес;
- фокус на соціально важливі проєкти: стимулює розвиток соціального підприємництва;
- партнерство з авторитетною організацією: unfra забезпечує високий рівень організації та прозорість програми.

До недоліків програми можемо віднести:

- обмежений термін дії: програма має чіткі часові рамки, що може створити певні обмеження для реалізації проєктів;
- можливу високу конкуренцію: зважаючи на значну суму гранту та широку цільову аудиторію, конкуренція може бути досить високою.

Отже, проєкт «Програма підтримки підприємниць України» від L'OrealParis є важливою ініціативою, яка надає значну фінансову та експертну підтримку жінкам-підприємницям. Програма має ряд переваг, таких як велика сума гранту, підтримка на різних етапах розвитку бізнесу та фокус на соціально важливі проєкти. Хоча існує конкуренція та обмежений термін дії, програму

можна оцінити як ефективний інструмент підтримки жіночого підприємництва в Україні.

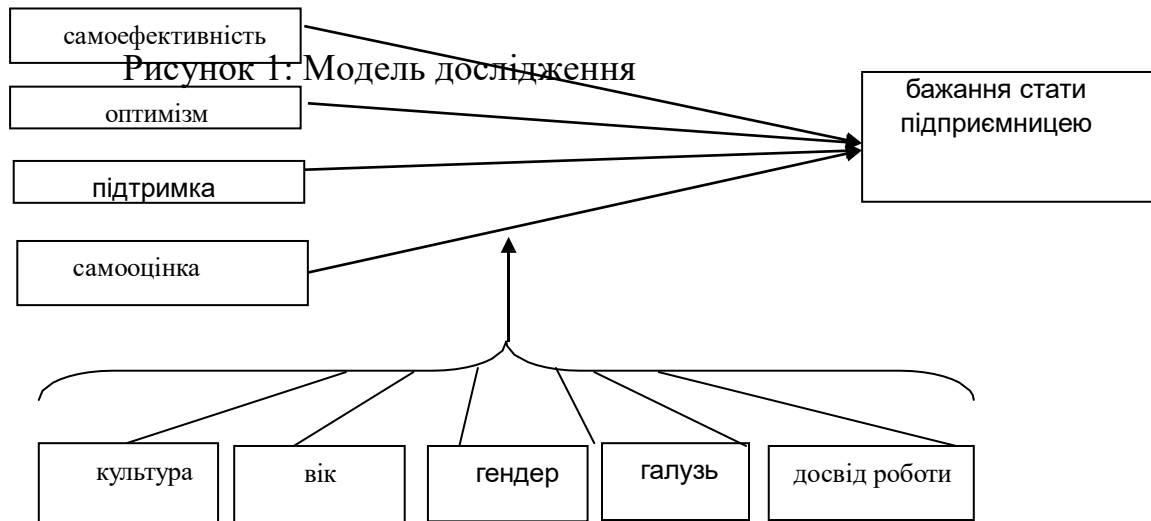
2.2. Аналіз соціального капіталу жінок-підприємниць: український та міжнародний досвід

Соціальний капітал відіграє вирішальну роль у розвитку жіночого підприємництва, забезпечуючи доступ до мереж, ресурсів та знань, що сприяють успішній підприємницькій діяльності. Дослідження проведене нами у межах роботи консорціуму EIW3 («Entrepreneurship is a Woman 3») програми підтримки підприємців ErasmusforYoungEntrepreneurs [39], яка фінансується Єврокомісією, підтверджує, що соціальні мережі та підтримка є ключовими факторами для жінок-підприємниць у подоланні бар'єрів та досягненні бізнес-цілей.

Програма ErasmusforYoungEntrepreneurs пропонує можливості розвитку бізнес навичок, як для починаючих, так і для досвідчених підприємців. Ті, хто тільки замислюється над започаткуванням власної справи, або веде бізнес не довше 3 років можуть отримати менторську підтримку від досвідченого колеги в одній з країн-учасниць. Обмін триває від 1 до 6 місяців та співфінансується Єврокомісією. Досвідчені підприємці, що беруть участь, можуть покращити свої менторські навички, побачити свій бізнес під новим кутом та встановити нові партнерські контакти.

У ході дослідження, ми провели опитування учасниць з 8 країн (Україна, Португалія, Італія, Туреччина, Литва, Франція, Косово, Боснія), що скористалися можливостями програми ErasmusForYoungEntrepreneurs з 2019 по 2023 рік щодо їхніх поглядів на підприємництво та їхній соціальний капітал. Було проведено як якісний, так і кількісний аналіз.

У дослідженні було проаналізовано внутрішні та зовнішні фактори, які допомагають жінкам-підприємницям досягати успіху на їхньому шляху. Внутрішні фактори, такі як оптимізм, самооцінка та самоефективність, а також підприємницькі наміри та зовнішні фактори, такі як підтримка сім'ї, інтегровані в модель аналізу. Запропонована модель дослідження зображена на рисунку 1.

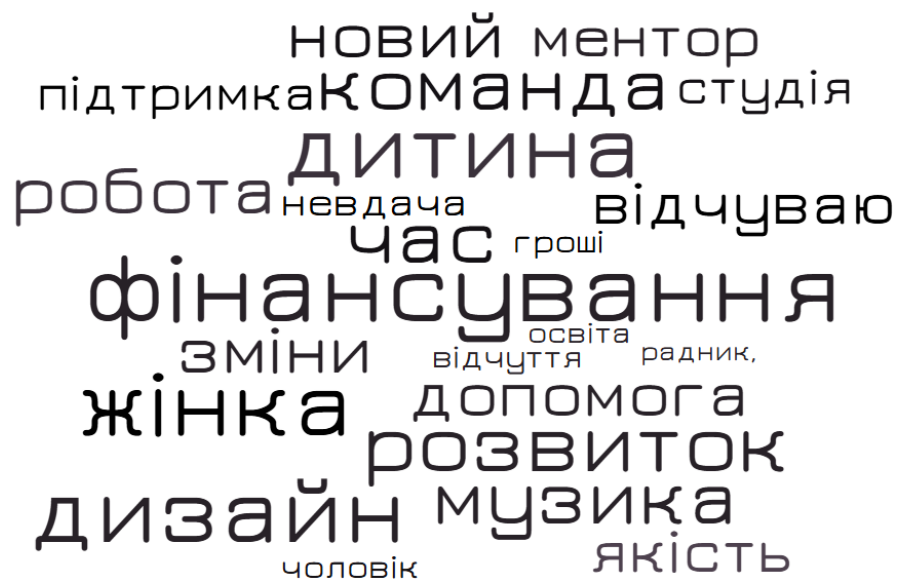
Для проведення якісного дослідження були застосовані напівструктуровані інтерв'ю, як продемонстровано в Таблиці 1. Було використано зручну вибірку з 26 учасниками з 8 різних країн. Зібрані дані були проаналізовані за допомогою NVivo та описані.

Таблиця 1: Питання з інтерв'ю

№	Питання
1	Вкажіть ваш вік:
2	Вкажіть вашу гендерну приналежність:
3	Вкажіть вашу національність:
4	Вкажіть ваш сімейний статус:
5	Скільки дітей ви маєте?
6	Який у вас рівень освіти?
7	Який у вас тип бізнесу?
8	В якій галузі ви працюєте?
9	Скільки років ви маєте власну справу?
10	Який у вас робочий стаж?
11	Як ви вирішили стати підприємницею?
12	Як би ви описали свій тип особистості?
13	Чи мали ви підтримку родини для започаткування власної справи?
14	З якими найбільшими викликами ви стикнулися?
15	Чи помічали ви різницю між жінками та чоловіками в бізнесі? Яку?
16	Чи є якісь переваги у жінок-підприємниць?
17	Яке ваше найбільше досягнення в житті?
18	Який ваш найбільший провал в житті?
19	Які цілі ви перед собою ставите?
20	Яку пораду ви дали би жінці, що тільки починає свій бізнес?

Якісний аналіз відповідей включав виділення ключових концептів, які впливають на життя жінок-підприємниць. Серед найбільш частотних було виділено ядерні та периферійні аспекти, що наведені у вигляді хмари слів, яку представлено на рисунку 2.

Рисунок 2: Ядерні та периферійні аспекти, що впливають на життя жінок-підприємниць

Нижче наведено аналіз окремих концептів. Так, концепт «підтримка» визначається як «погоджуватися з кимось або чимось і заохочувати когось або щось, тому що ви хочете, щоб він, вона або воно досягло успіху». Наприкінці інтерв'ю було вирішено, що це важливе поняття для підприємців. Під час аналізу цього слова у відповідях респонденток було зрозуміло, що підтримку очікують від родичів першого ступеня спорідненості, деякі з них досягли цієї підтримки, але, на жаль, деякі не змогли. Концепт «команда» деякими підприємницями було визначено як «мрія». Було наголошено на тому, що статус роботодавця ставить перед респондентками певні виклики. Загалом, відправною точкою більшості учасниць опитування був мікро бізнес, але більшість продемонструвала бажання створювати команду.

Концепт «жінка» є надважливим для цього дослідження. Серед відповідей відзначаються ті, в яких жінки-підприємці розглядають те, що вони є жінками, як перевагу, і зазначають, що існують відмінності з чоловіками-підприємцями. Також учасниці дослідження зазначали, що стикалися з викликами та навели перелік труднощів, з якими їм доводилося стикатися (гроші, розподіл часу між роботою та родиною, відсутність навчання). Це корелюється з аналізом поняття «робота», що взаємодіє з багатьма сферами їхнього життя, такими як сім'я, та якість життя. Також з аналізу відповідей зрозуміло, що досвід є важливим для досягнення успіху.

Під час проведення кількісного аналізу для оцінки демографічних даних у дослідженні було використано описовий статистичний аналіз, такий як розподіл частот, відсотковий розподіл, середнє арифметичне та стандартне відхилення. Питання опитування, використані в дослідженні, були закодовані за 5-бальною шкалою Лайкерта. (1: «Повністю не згоден», 2: «Не згоден», 3: «Ні згоден, ні не згоден», 4: «Згоден», 5: «Повністю згоден») Крім того, дані дослідження були проаналізовані за допомогою пакету програм SPSS for Windows.

Для кількісного дослідження використовувалася валідизована шкала для кожної частини, яка виглядала таким чином:

Демографічні фактори: Демографічні фактори, які могли вплинути на наші змінні, були запитані у формі демографічної інформації, наприклад, рівень освіти, щомісячний дохід сім'ї, попередній досвід роботи тощо.

Оптимізм (Оновлений тест життєвих орієнтацій): для перевірки конструкту оптимізму ми використовували 10-пунктний переглянутий тест життєвих орієнтацій, розроблений Шейером, Карвером і Бріджесом [34].

Розподіл учасниць за демографічними характеристиками виглядає таким чином: учасниці у віковій групі 25-34 роки становить – 39%, вікова група 35-44 роки – 34%, вікова група 18-24 роки – 16% і, нарешті, вікова група 45+ – 11%. Розподіл учасниць за статтю: частка жінок-учасниць становить 98%, представники ЛГБТК-спільноти становлять 2%.

З точки зору рівня освіти, випускниці університетів зі ступенем бакалавр мають найвищий показник – 66%, далі йдуть випускниці магістратури з 17%, 13% не мали університетської освіти, а найнижчий показник у докторів філософії – 4%. Розподіл учасниць за типом бізнес-структури виглядає так: одноосібне володіння – 50%, 21% партнерства, по 13% товариства з обмеженою відповідальністю, корпорації та неприбуткові організації.

Учасниці опитування працюють у різних галузях, як показано нижче на рисунку 3.

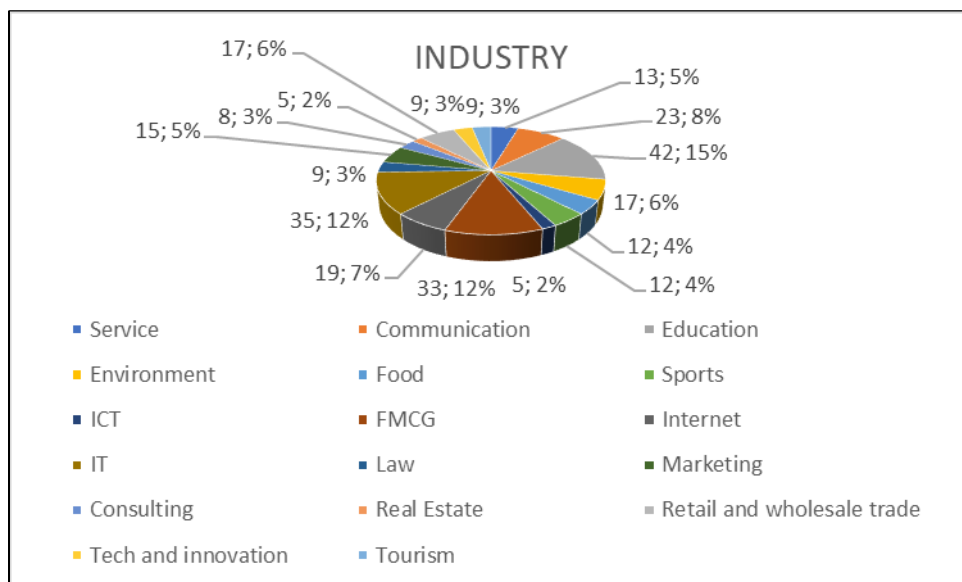

Рисунок 3: галузі, в яких працюють учасниці опитування

Для аналізу було проведено тест КМО та тест Бартлетта, який наведено у таблиці 2.

Таблиця 2: тест КМО та тест Бартлетта

Міра адекватності вибірки Кайзера-Мейєра-Олкіна.		.926
Тест Бартлетта на сферичність	Наближений критерій хі-квадрат	10278.296
	df	780
	Sig.	.000

Оскільки показник КМО $0,926 > 0,5$, а тест Бартлетта є значущим, було проведено факторний аналіз. З власними значеннями, рівними і більшими за 1, було отримано 6 факторів, які пояснюють 77,484% варіативності, що наведено у таблиці 3.

Таблиця 3: Пояснення варіативності

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
1	11.224	28.060	28.060	11.224	28.060	28.060
2	3.615	9.038	37.098	3.615	14.038	42.098
3	2.178	5.445	42.542	2.178	10.445	52.542
4	1.460	3.649	46.191	1.460	8.649	61.191
5	1.287	3.218	49.409	1.287	8.218	69.409
6	1.230	3.076	52.484	1.230	8.076	77.484
7	1.136	2.839	55.324			
8	.992	2.480	57.804			
9	.967	2.417	60.220			
10	.945	2.362	62.582			
11	.869	2.172	64.754			
12	.853	2.133	66.887			
13	.800	2.000	68.887			
14	.754	1.886	70.773			
15	.743	1.858	72.632			
16	.678	1.694	74.326			
17	.672	1.681	76.007			
18	.632	1.581	77.588			
19	.613	1.533	79.121			
20	.578	1.445	80.566			

FACTOR #	QUESTIONS	FACTORNAME	VARIANCE EXPLAINED
Factor1	Q7, Q8,Q9,Q10, Q11,Q12,Q12,Q13, Q14, Q15, Q16, Q17	Self-Efficacy	28.060%
Factor2	Q27, Q28, Q29,Q39, Q31, Q32,Q33:	Optimism	14,038%
Factor3	Q34, Q35, Q36, Q37, Q38, Q39, Q40	FamilySupport	10,445%
Factor4	Q1, Q2, Q3, Q4, Q19, Q20	Demographics	8,649%
Factor5	Q5, Q6	Core-SelfAssessment	8,218%

Kaiser-Meyer-OlkinMeasureofSamplingAdequacy.	.967
Approx. Chi-Square	20853.188
Bartlett'sTestofSphericity	
df	820
Sig.	.000

Для аналізу готовності та зацікавленості респондентів у веденні соціального підприємництва було проведено регресійний аналіз. За результатами регресійного аналізу можна сказати, що 68,2% готовності та намірів займатися підприємництвом можна пояснити самоефективністю, оптимізмом, підтримкою сім'ї та самооцінкою.

Таким чином, у сучасному швидкоплинному світі, зростає кількість жінок, які хочуть заснувати власний бізнес і продовжити своє існування як підприємці. 49,6 % населення світу – жінки. Статистика жінок-власниць бізнесу показує, що принаймні одна жінка входить до складу ради директорів близько 40% стартапів, а більше половини з них мають жінку на керівній посаді. Трохи

більше чверті стартапів, або 28 %, мають принаймні одну жінку-засновницю[44].

У дослідженні були використані якісні та кількісні методи аналізу. За допомогою глибинних інтерв'ю ми мали на меті пролити світло на світ жінок-підприємниць. Під час аналізу інтерв'ю за допомогою методу хмари слів найбільш вживаними виявилися слова «фінансування», «освіта», «час», «відчуття», «зміна», «допомога», що можна визнати важливими аспектами для жінок-підприємниць.

У другій частині дослідження було використано метод анкетування для аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів, які допомагають жінкам досягти успіху на цьому шляху. Саме внутрішні фактори, такі як оптимізм, самооцінка та самоефективність, а також підприємницькі наміри та зовнішні фактори, такі як підтримка сім'ї, були інтегровані в модель аналізу.

Для аналізу готовності та зацікавленості респондентів у соціальному підприємництві у формі молодих підприємств було проведено регресійний аналіз за допомогою змінних, отриманих під час факторного аналізу після розповсюдження анкети. За результатами регресійного аналізу можна сказати, що 68,2% готовності та наміру займатися підприємництвом можна пояснити самоефективністю, оптимізмом, підтримкою сім'ї та самооцінкою.

2.3. Оцінка проблем і викликів розвитку жіночого підприємництва.

Розвиток жіночого підприємництва є невід'ємною складовою економічного зростання та соціального прогресу будь-якої країни. В Україні, де гендерна рівність поступово стає пріоритетом державної політики, підтримка та стимулювання жіночої підприємницької ініціативи набуває особливого значення. Проте, на шляху до успішного ведення бізнесу жінки-підприємниці стикаються з низкою специфічних проблем та викликів, які ускладнюють започаткування, стабільне функціонування та розширення власної справи. Цей розділ дипломної роботи присвячено комплексному аналізу цих проблем та викликів в Україні, з особливою увагою до періоду 2019-2024 років, враховуючи значний вплив таких факторів, як пандемія COVID-19 та повномасштабна російсько-українська війна.

Однією з найбільш гострих та хронічних проблем для жінок-підприємниць в Україні залишається обмежений доступ до фінансових ресурсів. Ця проблема має багатогранний характер та зумовлена низкою факторів, починаючи від упередженого ставлення з боку фінансових установ та закінчуючи недостатньою обізнаністю жінок про існуючі фінансові інструменти та програми підтримки.

Жінки часто стикаються з так званим "гендерним розривом" у фінансуванні, що проявляється у відмовах у наданні кредитів, пропонуванні менших сум кредитування або менш вигідних умов, таких як вищі відсоткові ставки або більш жорсткі вимоги до застави. Це підтверджується дослідженнями, проведеними як міжнародними, так і українськими організаціями. Зокрема, дослідження "Потреби та проблеми українських підприємниць", проведене KSE Institute, чітко вказує на те, що пошук фінансування залишається суттєвою перешкодою для розвитку власної справи серед жінок в Україні [43].

Крім того, дослідження "Укрінформ" у 2023 році підкреслює, що однією з головних перешкод для розвитку жіночого бізнесу є війна та складна

економічна ситуація, що безпосередньо впливає на доступність фінансування [68]. Воєнні дії призвели до значного скорочення кредитування, підвищення ризиків для фінансових установ та погіршення загального економічного клімату, що особливо негативно позначилося на малому та середньому бізнесі, де жінки часто є власницями або співвласницями.

Існуючі в суспільстві гендерні стереотипи та традиційні уявлення про роль жінки як домогосподарки та матері, а не успішної бізнес-леді, часто створюють додаткові перешкоди для жінок, які прагнуть займатися бізнесом. Ці стереотипи проявляються в різних формах, від недовіри з боку партнерів та клієнтів до знецінення досягнень жінки у бізнесі з боку членів родини та суспільства в цілому.

Жінки можуть стикатися з упередженим ставленням не лише ззовні, але й всередині себе, що проявляється у недостатній впевненості у власних силах та можливостях. Це явище часто називають "синдромом самозванця", коли людина, попри об'єктивні досягнення, відчуває себе ошукачем та боїться викриття.

Про це йдеться у матеріалах Проєкту Кешер, де наголошується на необхідності подолання стереотипів та створення умов для всебічного розвитку жінки-підприємниці [65]. Важливою складовою подолання цих стереотипів є формування позитивного образу жінки-підприємниці в суспільстві, популяризація історій успіху та створення платформ для обміну досвідом.

Жінки в Україні, як і в багатьох інших країнах, часто несуть основний тягар відповідальності за сім'ю та домашнє господарство, що значно ускладнює поєднання цих обов'язків з веденням бізнесу. Недостатня розвиненість інфраструктури догляду за дітьми, обмежений доступ до якісних послуг з догляду за літніми людьми та відсутність гнучких форм зайнятості створюють додаткові труднощі.

Ця проблема особливо актуальна для жінок з маленькими дітьми, які змушені витрачати значну частину свого часу та енергії на догляд за ними. Відсутність можливості повноцінно делегувати ці обов'язки часто призводить

до того, що жінки змушені обирати між сім'єю та бізнесом, або ж працювати в режимі постійного стресу та перевантаження.

Пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення Росії в Україну стали безпрецедентними випробуваннями для українського бізнесу, особливо для малого та середнього, де жінки часто відіграють ключову роль. Обмеження, карантинні заходи, руйнування інфраструктури, розрив логістичних ланцюжків, втрата ринків збуту, міграція населення та мобілізація – все це негативно вплинуло на діяльність жіночих підприємств.

Згідно з дослідженням «Укрінформ», 85% опитаних підприємниць відзначили вплив наслідків повномасштабного вторгнення, при чому для 44% погіршення економічної ситуації стало основним викликом [68]. Багато підприємств були змушені призупинити свою діяльність, переорієнтуватися на нові ринки або ж повністю закритися.

Недостатній рівень обізнаності щодо доступних програм підтримки, фінансових інструментів та юридичних аспектів ведення бізнесу, а також недостатня кількість менторських програм та можливостей для обміну досвідом з іншими підприємцями, створюють значні труднощі для жінок, які прагнуть розпочати або розвивати власну справу.

Потреба у навчальних програмах, адаптованих до різних потреб та рівнів розвитку бізнесу, є очевидною. Як зазначається у дослідженні KSE Institute, існують різні категорії жінок-підприємниць, кожна з яких має свої специфічні потреби. Наприклад, "майстрині" потребують базових, але комплексних навчальних програм, які охоплюють основи бізнес-планування, фінансового обліку, маркетингу та продажів. Водночас «візіонерки», які мають амбітні плани щодо масштабування свого бізнесу, потребують розвитку стратегічного мислення та вивчення інноваційних підходів до ведення бізнесу [43].

Бюрократичні процедури, складність отримання дозволів та ліцензій, часті перевірки з боку контролюючих органів, а також корупція залишаються серйозними проблемами для бізнесу в Україні, зокрема і для жіночого. Ці фактори створюють додаткові витрати часу та ресурсів, що особливо відчутно

для малого та середнього бізнесу, де жінки часто працюють з обмеженими ресурсами.

Спрощення регуляторного середовища, цифровізація державних послуг та боротьба з корупцією є важливими кроками для створення більш сприятливих умов для розвитку підприємництва в Україні, в тому числі й жіночого.

Проблеми та виклики, з якими стикаються жінки-підприємниці, можуть суттєво відрізнятись залежно від регіону проживання. У сільській місцевості, наприклад, доступ до фінансування, інформації та освітніх програм може бути ще більш обмеженим, ніж у великих містах. Також, важливим фактором є рівень розвитку інфраструктури, зокрема транспортної та комунікаційної, що впливає на можливості ведення бізнесу.

Дослідження KSE Institute також підкреслює, що обмежений доступ до ресурсів є суттєвим стримувальним фактором для розвитку жіночого бізнесу в сільській місцевості. Також актуальним для цієї групи є питання сприяння у налагодженні¹ взаємозв'язків із місцевою владою [43].

Повномасштабна війна в Україні мала руйнівний вплив на всі сфери економіки, але деякі галузі, де традиційно працює багато жінок, постраждали особливо сильно. Наприклад, сфера послуг, туризму, легкої промисловості та малого роздрібного бізнесу зазнали значних збитків через обмеження пересування, втрату клієнтів та руйнування виробничих потужностей. Водночас війна створила й нові можливості для жіночого підприємництва, зокрема у сфері волонтерства, соціального підприємництва, виробництва товарів першої необхідності та надання послуг для внутрішньо переміщених осіб.

Крім об'єктивних економічних та соціальних факторів, важливу роль у розвитку жіночого підприємництва відіграють психологічні фактори, такі як впевненість у собі, стійкість до стресів, здатність до адаптації та готовність до ризику. Війна стала серйозним випробуванням для психологічної стійкості багатьох жінок-підприємниць, які зіткнулися з втратою бізнесу, переміщенням, невизначеністю та страхом за майбутнє. Підтримка психологічного здоров'я та

розвиток лідерських якостей є важливими складниками програм підтримки жіночого підприємництва в умовах кризи.

Держава відіграє ключову роль у створенні сприятливих умов для розвитку жіночого підприємництва. Важливими напрямками державної політики вважаємо такі:

- покращення доступу до фінансування, зокрема через програми пільгового кредитування та грантові програми;
- спрощення регуляторного середовища та зменшення бюрократичних перешкод;
- запровадження освітніх та менторських програм для жінок-підприємниць;
- підтримка розвитку інфраструктури, зокрема у сільській місцевості;
- формування позитивного іміджу жінки-підприємниці в суспільстві.

Важливим є також забезпечення гендерної рівності в усіх сферах економічної діяльності та боротьба з дискримінацією.

Вивчення міжнародного досвіду та найкращих практик підтримки жіночого підприємництва в інших країнах може бути корисним для розробки ефективних програм в Україні. Важливо враховувати специфіку українського контексту та адаптувати міжнародні практики до місцевих умов.

Окремо варто відзначити роль жіночого підприємництва у сфері соціального бізнесу. Жінки часто проявляють ініціативу у розв'язанні соціальних проблем, створюючи бізнеси, які мають не лише економічну, але й соціальну цінність. Підтримка соціального підприємництва серед жінок може сприяти розв'язання соціальних проблем та розвитку громадянського суспільства.

Цифрова трансформація економіки відкриває нові можливості для жіночого підприємництва. Розвиток онлайн-платформ, електронної комерції та цифрових технологій дозволяє жінкам вести бізнес з будь-якої точки світу та охоплювати ширшу аудиторію. Важливо забезпечити доступ жінок до цифрових технологій та надати їм необхідні навички для ведення бізнесу в цифровому середовищі.

Громадські організації та бізнес-асоціації відіграють важливу роль у підтримці жіночого підприємництва. Вони надають інформаційну, консультаційну та освітню підтримку, організовують тренінги, семінари та конференції, а також лобіюють інтереси жінок-підприємниць на рівні державної політики.

Попри існуючі проблеми та виклики, жіноче підприємництво в Україні має значний потенціал для розвитку. Підтримка держави, громадських організацій, бізнес-спільноти та міжнародних партнерів, а також активна позиція самих жінок-підприємниць, можуть сприяти створенню сприятливих умов для розвитку жіночого бізнесу та зробити значний внесок в економічне зростання та соціальний прогрес України.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Розвиток жіночого підприємництва в Україні стикається з комплексом взаємопов'язаних проблем, які потребують комплексного та системного вирішення. Важливим є поєднання зусиль держави, бізнесу, громадських організацій та міжнародних партнерів для створення сприятливого середовища, де жінки зможуть реалізувати свій підприємницький потенціал та зробити вагомий внесок економічне зростання та соціальний прогрес України.

Аналіз проблем та викликів, з якими стикаються жінки-підприємниці в Україні протягом 2019 – 2024 років, виявив складну та багатогранну картину. Попри позитивні зрушення у сфері гендерної рівності та зростаючу увагу до розвитку жіночого підприємництва, існує низка системних перешкод, які потребують комплексного та скоординованого підходу з боку держави, бізнесу, громадських організацій та міжнародних партнерів. Нижче наведено пропозиції щодо можливостей подолання зазначених перешкод:

- Фінансові обмеження: проблема доступу до фінансування залишається однією з найгостріших. Гендерний розрив у кредитуванні, недостатня кількість спеціалізованих фінансових продуктів для жінок-підприємниць, складні умови отримання кредитів та високі відсоткові ставки – все це суттєво обмежує можливості для розвитку жіночого бізнесу. Необхідно розширювати програми пільгового кредитування, грантової підтримки та мікрофінансування, а також сприяти розвитку фінансової грамотності серед жінок.

- Соціальні стереотипи: існуючі гендерні стереотипи та упередження щодо ролі жінки в суспільстві створюють додаткові психологічні та соціальні бар'єри. Необхідно проводити інформаційні кампанії з метою подолання цих стереотипів та формування позитивного іміджу жінки-підприємниці. Важливим є також створення платформ для обміну досвідом та менторської підтримки, де жінки можуть отримати підтримку та натхнення від успішних колег.

- Поєднання сімейних обов'язків та бізнесу: проблема поєднання сімейних обов'язків з веденням бізнесу потребує створення сприятливих умов для жінок з

дітьми, зокрема шляхом розвитку мережі дитячих садків та центрів розвитку, запровадження гнучких форм зайнятості та підтримки програм з догляду за дітьми.

- Кризові явища: пандемія covid-19 та війна стали серйозними випробуваннями для українського бізнесу, особливо для жіночого. Необхідно розробити та реалізувати програми підтримки, спрямовані на відновлення та адаптацію бізнесу до нових умов, а також надання психологічної підтримки жінкам-підприємницям.

- Інформаційна та освітня підтримка: підвищення рівня обізнаності жінок про доступні програми підтримки, фінансові інструменти та юридичні аспекти ведення бізнесу є важливим фактором успіху. Необхідно розширювати доступ до якісних освітніх програм, тренінгів та менторських програм, адаптованих до різних потреб та рівнів розвитку бізнесу.

- Бюрократичні перешкоди та корупція: спрощення регуляторного середовища, цифровізація державних послуг та боротьба з корупцією є ключовими завданнями для створення сприятливого бізнес-клімату в Україні.

- Регіональні диспропорції: необхідно враховувати регіональні відмінності та забезпечувати рівний доступ до підтримки для жінок-підприємниць у всіх регіонах України, зокрема у сільській місцевості.

- Соціальне підприємництво: підтримка соціального підприємництва серед жінок може стати важливим інструментом розв'язання соціальних проблем та розвитку громадянського суспільства.

- Цифрова трансформація: використання цифрових технологій відкриває нові можливості для жіночого підприємництва. Необхідно забезпечити доступ жінок до цифрових інструментів та надати їм необхідні навички для ведення бізнесу в цифровому середовищі.

- Координація зусиль: ефективна координація зусиль держави, бізнесу, громадських організацій та міжнародних партнерів є ключовою умовою для створення стійкої системи підтримки жіночого підприємництва в Україні.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що розвиток жіночого підприємництва в Україні потребує комплексного та системного підходу, який включатиме:

- Створення сприятливого законодавчого та регуляторного середовища: спрощення процедур реєстрації бізнесу, отримання дозволів та ліцензій, зменшення податкового навантаження та боротьба з корупцією.

- Забезпечення доступу до фінансування: розширення програм пільгового кредитування, грантової підтримки та мікро-фінансування, а також створення спеціалізованих фінансових продуктів для жінок-підприємниць.

- Підвищення рівня фінансової та бізнес-грамотності: запровадження освітніх програм, тренінгів та менторських програм, спрямованих на розвиток підприємницьких навичок та знань.

- Подолання гендерних стереотипів та формування позитивного іміджу жінки-підприємниці: проведення інформаційних кампаній, підтримка жіночих бізнес-асоціацій та створення платформ для обміну досвідом.

- Створення умов для поєднання сімейних обов'язків та бізнесу: розвиток мережі дитячих садків та центрів розвитку, запровадження гнучких форм зайнятості та підтримка програм з догляду за дітьми.

- Підтримка інновацій та цифрової трансформації: забезпечення доступу жінок до цифрових технологій та надання їм необхідних навичок для ведення бізнесу в цифровому середовищі.

- Координація зусиль усіх зацікавлених сторін: створення ефективних механізмів співпраці між державою, бізнесом, громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

Реалізація цих заходів дозволить створити сприятливі умови для розвитку жіночого підприємництва в Україні, що сприятиме економічному зростанню, соціальному прогресу та зміцненню гендерної рівності.

РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ З ПІДТРИМКИ ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.

3.1 Цільова програма підтримки жіночого підприємництва в Україні на 2025 рік (з детальним описом заходів)

Цю програму розроблено з урахуванням чинного законодавства, можливостей використання внутрішньодержавних ресурсів, програм міжнародної підтримки та залучення інших зацікавлених сторін. Вона спрямована на створення сприятливого середовища для розвитку жіночого підприємництва в Україні у 2025 році, враховуючи особливості існуючих програм та поточні виклики.

Метою програми є створення умов для розширення економічних можливостей жінок шляхом підтримки та розвитку їхньої підприємницької діяльності, сприяння гендерній рівності в бізнесі та зміцнення економіки України.

Завдання програми та детальний опис заходів:

1. Покращення доступу до фінансування:

Захід 1. Розширення програм мікрокредитування та грантової підтримки:

Опис: Збільшення обсягів фінансування за програмами мікрокредитування (наприклад, через Фонд розвитку підприємництва) та грантовими програмами (наприклад, програми від "Дія.Бізнес", міжнародних донорів). Створення окремих квот для жінок-підприємниць в існуючих програмах.

Діяльність: Розробка та затвердження нових програм мікрокредитування та грантової підтримки, спрямованих саме на жінок. Проведення інформаційної кампанії про доступні програми. Спрощення процедури подачі заявок та отримання фінансування.

Очікуваний результат: Збільшення кількості жінок, які отримали фінансову підтримку для започаткування або розвитку бізнесу.

Захід 2. Створення гарантійних фондів:

Опис: Створення державного або змішаного (державно-приватного) гарантійного фонду, який забезпечуватиме часткове покриття ризиків за кредитами, наданими жінкам-підприємцям.

Діяльність: Розробка нормативно-правової бази для функціонування гарантійного фонду. Залучення коштів з державного бюджету та від приватних інвесторів. Укладання угод з банками та фінансовими установами про співпрацю.

Очікуваний результат: Збільшення кількості банків, готових кредитувати жінок-підприємців, та зниження вимог до застави.

Захід 3. Співпраця з банками та фінансовими установами:

Опис: Проведення переговорів та укладання меморандумів про співпрацю з банками та фінансовими установами з метою розробки спеціальних кредитних продуктів з пільговими умовами для жінок (знижені відсоткові ставки, спрощені процедури, консультаційна підтримка).

Діяльність: Організація круглих столів та конференцій з представниками банківського сектору. Розробка типових умов кредитних продуктів для жінок-підприємців.

Очікуваний результат: Поява на ринку кредитних продуктів, спеціально розроблених для жінок-підприємців.

Захід 4. Залучення міжнародних фінансових інституцій:

Опис: Активна співпраця з міжнародними фінансовими організаціями (ЄБРР, IFC, Світовий банк та ін.) для залучення кредитних ліній та грантів для підтримки жіночого підприємництва.

Діяльність: Підготовка та подання проєктних заявок на отримання фінансування від міжнародних організацій. Участь у міжнародних конференціях та форумах з питань розвитку жіночого підприємництва.

Очікуваний результат: Залучення додаткових фінансових ресурсів для підтримки жіночого підприємництва в Україні.

2. Підвищення рівня бізнес-компетенцій та фінансової грамотності:

Захід 1. Організація навчальних програм:

Опис: Проведення різноманітних навчальних заходів (тренінги, семінари, майстер-класи, вебінари) з питань бізнес-планування, маркетингу, фінансів, управління, юридичних аспектів ведення бізнесу, цифрової грамотності тощо. Створення навчальних програм для різних рівнів підготовки (від початківців до досвідчених підприємців).

Діяльність: Розробка навчальних програм та методичних матеріалів. Залучення кваліфікованих тренерів та експертів. Організація навчальних заходів в різних регіонах України.

Очікуваний результат: Підвищення рівня бізнес-компетенцій та фінансової грамотності серед жінок-підприємниць.

Захід 2. Створення онлайн-платформ з навчальними матеріалами:

Опис: Створення онлайн-платформи з безоплатними навчальними матеріалами (відео лекції, статті, інструкції, шаблони документів) та можливістю отримання онлайн-консультацій від експертів.

Діяльність: Розробка та наповнення контентом онлайн-платформи. Забезпечення технічної підтримки та модерації.

Очікуваний результат: Забезпечення широкого доступу до навчальних матеріалів для жінок-підприємниць з усіх регіонів України.

Захід 3. Запровадження менторських програм:

Опис: Запровадження програм менторства, де досвідчені підприємці та експерти надаватимуть індивідуальну підтримку та консультації жінкам-підприємцям.

Діяльність: Відбір менторів та менті. Розробка програми менторства та методичних матеріалів. Організація зустрічей та комунікації між менторами та менті.

Очікуваний результат: Підвищення рівня впевненості та мотивації жінок-підприємниць, отримання практичних порад та підтримки від досвідчених колег.

3. Створення сприятливого бізнес-середовища:

Захід 1. Спрощення процедур реєстрації бізнесу та отримання дозволів:

Опис: Впровадження електронних сервісів та спрощення адміністративних процедур, пов'язаних з реєстрацією бізнесу та отриманням дозволів.

Діяльність: Аналіз існуючих процедур та розробка пропозицій щодо їх спрощення. Впровадження електронних сервісів та онлайн-платформ.

Очікуваний результат: Зменшення часу та витрат на реєстрацію бізнесу та отримання дозволів.

Захід 2. Зменшення бюрократичних перешкод та боротьба з корупцією:

Опис: Впровадження прозорих та ефективних механізмів контролю за діяльністю державних органів. Посилення відповідальності за корупційні дії.

Діяльність: Розробка та впровадження антикорупційних програм. Проведення інформаційних кампаній з метою підвищення рівня обізнаності про права підприємців.

Очікуваний результат: Зменшення рівня корупції та бюрократичних перешкод для бізнесу.

Захід 3. Запровадження механізмів підтримки жіночих стартапів та інноваційних проєктів:

Опис: Створення спеціальних програм підтримки для жіночих стартапів та інноваційних проєктів, таких як гранти, пільгові кредити, акселераційні програми та інкубатори.

Діяльність: Розробка критеріїв відбору стартапів та інноваційних проєктів. Організація конкурсів та відбір проєктів для фінансування.

Очікуваний результат: Збільшення кількості успішних жіночих стартапів та інноваційних проєктів.

Захід 4. Створення бізнес-інкубаторів та коворкінг-центрів:

Опис: Створення мережі бізнес-інкубаторів та коворкінг-центрів, які надаватимуть жінкам-підприємцям доступ до обладнання, офісних приміщень, консультаційних послуг та можливостей для нетворкінгу.

Діяльність: Аналіз потреб у бізнес-інкубаторах та коворкінг-центрах в різних регіонах України. Розробка концепції та бізнес-плану для створення таких центрів. Залучення інвестицій та партнерів.

Очікуваний результат: Створення мережі бізнес-інкубаторів та коворкінг-центрів, які сприятимуть розвитку жіночих підприємств.

4. Інформаційна підтримка та популяризація жіночого підприємництва:

Захід 1. Створення інформаційних кампаній:

Опис: Проведення інформаційних кампаній в ЗМІ, соціальних мережах та інших каналах комунікації з метою популяризації успішних історій жінок-підприємниць, руйнування гендерних стереотипів та підвищення обізнаності про можливості для розвитку бізнесу.

Діяльність: Розробка концепції інформаційних кампаній. Створення контенту (відеоролики, статті, інтерв'ю, пости в соціальних мережах). Залучення лідерів думок та відомих особистостей.

Очікуваний результат: Зміна суспільної думки щодо ролі жінок у бізнесі та підвищення інтересу до підприємницької діяльності серед жінок.

Захід 2. Забезпечення доступу до інформації про програми підтримки:

Опис: Створення єдиного інформаційного порталу або розділу на існуючому порталі (наприклад, "Дія"), де буде зібрана вся інформація про програми підтримки жіночого підприємництва, фінансові інструменти, навчальні програми та інші можливості.

Діяльність: Розробка структури та дизайну інформаційного порталу. Збір та систематизація інформації. Забезпечення технічної підтримки та оновлення контенту.

Очікуваний результат: Спрощення доступу до інформації про можливості для розвитку жіночого бізнесу.

Захід 3. Створення онлайн-платформ для спілкування та обміну досвідом:

Опис: Створення онлайн-платформ (форуми, групи в соціальних мережах), де жінки-підприємниці зможуть спілкуватися, обмінюватися досвідом, отримувати поради та знаходити партнерів.

Діяльність: Розробка функціоналу онлайн-платформ. Залучення модераторів та експертів. Проведення онлайн-заходів (вебінари, онлайн-конференції).

Очікуваний результат: Створення спільноти жінок-підприємниць, які підтримують одна одну та обмінюються досвідом.

5. Підтримка соціального підприємництва:

Захід 1. Створення спеціальних програм підтримки для жінок, які займаються соціальним підприємництвом:

Опис: Розробка окремих програм підтримки для соціальних підприємств, очолюваних жінками, з урахуванням специфіки їхньої діяльності.

Діяльність: Аналіз потреб соціальних підприємств. Розробка критеріїв відбору та механізмів фінансування.

Очікуваний результат: Збільшення кількості успішних соціальних підприємств, очолюваних жінками.

Захід 2. Надання грантів та пільгових кредитів для реалізації соціально значущих проєктів:

Опис: Виділення грантів та надання пільгових кредитів для реалізації проєктів, спрямованих на розв'язання соціальних проблем.

Діяльність: Організація конкурсів та відбір проєктів для фінансування.

Очікуваний результат: Реалізація більшої кількості соціально значущих проєктів.

Захід 3. Сприяння розвитку соціальних інновацій та партнерства між бізнесом та громадським сектором:

Опис: Створення платформ для діалогу та співпраці між бізнесом, громадськими організаціями та органами влади з метою розвитку соціальних інновацій.

Діяльність: Організація конференцій, форумів та круглих столів.

Створення спільних проєктів.

Очікуваний результат: Активізація розвитку соціальних інновацій та посилення партнерства між бізнесом та громадським сектором.

6. Врахування регіональних особливостей та підтримка ВПО:

Захід 1. Розробка регіональних програм підтримки:

Опис: Розробка окремих програм підтримки для кожного регіону України з урахуванням його специфіки та потреб.

Діяльність: Проведення регіональних досліджень та консультацій з місцевими стейкхолдерами. Розробка та затвердження регіональних програм.

Очікуваний результат: Більш ефективна підтримка жіночого підприємництва в різних регіонах України.

Захід 2. Надання особливої підтримки жінкам-ВПО:

Опис: Створення спеціальних програм підтримки для жінок-ВПО, які включають фінансову допомогу, консультаційні послуги, допомогу у пошуку житла та роботи.

Діяльність: Співпраця з організаціями, які працюють з ВПО. Розробка та реалізація програм підтримки.

Очікуваний результат: Успішна інтеграція жінок-ВПО в економічне життя країни.

Захід 3. Створення центрів підтримки для ВПО:

Опис: Створення центрів підтримки для ВПО, де вони можуть отримати комплексну допомогу (консультації, юридичну та психологічну допомогу, допомогу у пошуку роботи та житла).

Діяльність: Залучення до співпраці державних органів, громадських організацій та міжнародних партнерів.

Очікуваний результат: Забезпечення комплексної підтримки для жінок-ВПО.

7. Залучення міжнародної підтримки та співпраця:

Захід 1. Активна співпраця з міжнародними організаціями:

Опис: Активна участь у міжнародних програмах та проєктах, спрямованих на підтримку жіночого підприємництва.

Діяльність: Участь у міжнародних конференціях, форумах та семінарах. Подання проєктних заявок на отримання фінансування від міжнародних організацій.

Очікуваний результат: Залучення додаткових ресурсів та обмін досвідом з іншими країнами.

Захід 2. Обмін досвідом та найкращими практиками:

Опис: Організація візитів та стажувань для українських жінок-підприємниць в інші країни з метою ознайомлення з найкращими практиками підтримки жіночого підприємництва.

Діяльність: Розробка програм обміну досвідом. Організація візитів та стажувань.

Очікуваний результат: Запозичення та адаптація успішних міжнародних практик в Україні.

8. Моніторинг та оцінка ефективності програми:

Захід 1. Запровадження системи моніторингу та оцінки:

Опис: Розробка системи показників для моніторингу та оцінки ефективності реалізації програми.

Діяльність: Збір та аналіз даних. Проведення опитувань та досліджень.

Очікуваний результат: Забезпечення об'єктивної оцінки результатів програми та внесення необхідних коректив.

Наведена деталізація заходів дозволяє більш конкретно уявити шляхи досягнення поставлених завдань та підвищити ефективність реалізації програми підтримки жіночого підприємництва в Україні у 2025 році. Важливою складовою успіху є постійний діалог з жіночою бізнес-спільнотою, врахування їхніх потреб та адаптація програми до змінних умов.

3.2 Розробка 3-місячної програма розвитку навичок соціального жіночого підприємництва.

План заходів з реалізації підтримки соціального жіночого підприємництва та 3-місячна програма розвитку навичок

Цей план фокусується на розвитку соціального жіночого підприємництва через комплексну програму, що включає розвиток навичок, інформаційну підтримку та популяризацію.

I. 3-місячна програма розвитку навичок "Соціальна підприємниця"

Програма розрахована на 30 учасниць та передбачає залучення 10 експертів з різних сфер (соціальне підприємництво, фінанси, маркетинг, юриспруденція, управління проєктами).

Мета програми: Надання учасницям необхідних знань та навичок для успішного започаткування та ведення соціального бізнесу.

Структура програми: Програма складається з трьох модулів, кожен з яких триває один місяць.

Модуль 1: Основи соціального підприємництва (1 місяць)

Тема 1: Що таке соціальне підприємництво? (1 день)

Тема 2: Визначення соціальної місії та цілей. (2 дні)

Тема 3: Розробка бізнес-моделі соціального підприємства. (3 дні)

Тема 4: Юридичні аспекти діяльності соціальних підприємств. (2 дні)

Тема 5: Фінансування соціальних проєктів: гранти, краудфандинг, інвестиції. (2 дні)

Модуль 2: Управління соціальним підприємством (1 місяць)

Тема 1: Управління проєктами в соціальній сфері. (3 дні)

Тема 2: Фінансовий менеджмент для соціальних підприємств. (3 дні)

Тема 3: Маркетинг та комунікації для соціальних проєктів. (3 дні)

Тема 4: Управління командою та лідерство в соціальному підприємстві. (2 дні)

Модуль 3: Розвиток та масштабування соціального бізнесу (1 місяць)

Тема 1: Соціальний вплив та його вимірювання. (2 дні)

Тема 2: Партнерство та співпраця в соціальній сфері. (2 дні)

Тема 3: Масштабування соціального бізнесу та вихід на нові ринки. (3 дні)

Тема 4: Сталий розвиток та соціальна відповідальність бізнесу. (2 дні)

Тема 5: Презентація проєктів та нетворкінг. (1 день)

Календарний план заходів

Місяць	Тиждень	Захід	Формат	Тривалість	Кількість учасників	Кількість експертів
1	1	Вступна лекція "Що таке соціальне підприємництво?"	Лекція	1 день	30	1
	2	Тренінг "Визначення соціальної місії та цілей"	Тренінг	2 дні	30	2
	3	Практикум "Розробка бізнес-моделі"	Практикум	3 дні	30	2
	4	Семінар "Юридичні аспекти"	Семінар	2 дні	30	1
2	1	Тренінг "Управління проєктами"	Тренінг	3 дні	30	2
	2	Практикум "Фінансовий менеджмент"	Практикум	3 дні	30	2
	3	Тренінг "Маркетинг та комунікації"	Тренінг	3 дні	30	2
	4	Семінар "Лідерство в СП"	Семінар	2 дні	30	1
3	1	Лекція "Соціальний вплив"	Лекція	2 дні	30	1
	2	Тренінг "Партнерство та співпраця"	Тренінг	2 дні	30	2
	3	Практикум "Масштабування бізнесу"	Практикум	3 дні	30	2
	4	Семінар "Сталий розвиток та СББ"	Семінар	2 дні	30	1
	5	Презентація проєктів та нетворкінг	Презентація	1 день	30	3

II. План інформаційної підтримки та популяризації:

Метою цього плану є залучення максимальної кількості зацікавлених жінок до програми та популяризація соціального підприємництва як ефективного інструменту розв'язання соціальних проблем. Для досягнення мети пропонуються такі заходи:

1. Створення вебсторінки/розділу на сайті: Створення окремої вебсторінки або розділу на наявному сайті (наприклад, сайті організації-

партнера), де буде розміщена інформація про програму, календар заходів, умови участі, інформація про експертів та успішні історії випускниць.

2. Активність у соціальних мережах: Створення сторінок/груп у популярних соціальних мережах (Facebook, Instagram, Telegram) для інформування про програму, публікації корисного контенту, анонсів заходів та спілкування з цільовою аудиторією. Запуск таргетованої реклами для охоплення ширшої аудиторії.

3. Розсилка електронних листів: Створення бази контактів потенційних учасниць та регулярна розсилка електронних листів з інформацією про програму та новинами.

4. Публікації в ЗМІ: Підготовка та розповсюдження пресреліз, статей та інтерв'ю в місцевих та національних ЗМІ з метою інформування про програму та популяризації соціального підприємництва.

5. Партнерство з громадськими організаціями та бізнес-асоціаціями: Залучення до інформаційної підтримки програми громадських організацій, які працюють з жіночою аудиторією, та бізнес-асоціацій.

6. Проведення інформаційних заходів: Організація вебінарів, онлайн-конференцій та офлайн-зустрічей для презентації програми та спілкування з потенційними учасницями.

7. Створення відеоконтенту: Створення коротких відеороликів з розповідями успішних соціальних підприємниць, експертів програми та відгуками учасниць.

Календарний план інформаційної підтримки (узагальнений)

Місяць	Захід	Канал комунікації
1	Запуск вебсторінки/розділу на сайті	Вебсайт
	Запуск сторінок/груп у соціальних мережах	Соціальні мережі
	Розсилка першого інформаційного листа	Електронна пошта
	Публікація пресреліз в ЗМІ	ЗМІ
2	Проведення вебінару "Соціальне підприємництво – твій шанс змінити світ"	Онлайн
	Публікація інтерв'ю з успішною соціальною підприємницею	ЗМІ, соцмережі
	Запуск таргетованої реклами в соціальних мережах	Соціальні мережі

3	Жінка в соціальному бізнесі: історії успіху та можливості розвитку	Онлайн, ЗМІ
	Розсилка фінального інформаційного листа з запрошенням на презентацію проєктів	Електронна пошта
	Публікація постселізів про результати програми	ЗМІ, соцмережі

Деталізований календарний план інформаційної підтримки

Метою є залучення максимальної кількості зацікавлених жінок до програми "Соціальна підприємниця" та популяризація соціального підприємництва як ефективного інструменту розв'язання соціальних проблем.

Цей план передбачає використання різноманітних каналів комунікації для досягнення широкої аудиторії та забезпечення максимальної ефективності інформаційної кампанії.

Календарний план інформаційної підтримки (деталізований):

Місяць 1: Підготовка та запуск інформаційної кампанії (Фокус: Створення інформаційної бази та первинне охоплення)

Тиждень	Захід	Канал комунікації	Цільова аудиторія	Деталі
1	Створення вебсторінки/розділу на сайті: Розробка дизайну, написання текстів, оптимізація для пошукових систем (SEO)	Вебсайт	Жінки, зацікавлені в підприємстві та соціальній діяльності, громадські організації, ЗМІ	Розміщення інформації про програму, умови участі, календар заходів, інформація про експертів, контактна інформація, форма реєстрації, розділ FAQ. Забезпечення мобільної адаптації.
	Створення сторінок/груп у соціальних мережах: Створення профілів у Facebook, Instagram, Telegram. Розробка контент-плану на місяць.	Соціальні мережі	Жінки, зацікавлені в підприємстві та соціальній діяльності, місцеві громади	Створення візуального стилю, публікація перших анонсів програми, залучення підписників, проведення опитувань та інтерактивів. Використання хештегів (#соціальнепідприємництво #жіночепідприємництво #соціальнапідприємниця #бізнесдлязмін).
	Розсилка першого інформаційного листа: Розсилка анонсу програми по базі контактів партнерських організацій, ЗМІ та потенційних учасниць.	Електронна пошта	Партнерські організації, ЗМІ, потенційні учасниці	Короткий опис програми, посилання на вебсторінку, запрошення підписатися на оновлення в соціальних мережах.
	Публікація пресрелізу в ЗМІ: Розсилка пресрелізу в місцеві та	ЗМІ, онлайн-медіа	Широка громадськість	Акцент на соціальній значущості програми, історії успіху жінок-підприємниць, коментарі організаторів

	національні ЗМІ (онлайн та друковані видання, радіо, телебачення).			та експертів.
2	Запуск таргетованої реклами в соціальних мережах: Налаштування таргетингу на жінок певного віку, інтересів (підприємництво, соціальна діяльність, розвиток), географії.	Соціальні мережі	Жінки, зацікавлені в підприємстві та соціальній діяльності	Використання візуально привабливих матеріалів, коротких та інформативних текстів, закликів до дії (zareestruватися, diznatisia bil'she). A/B testuvannya riznikh variantiv reklami dlia optimizatsii kampanii.
	Публікація серії постів в соціальних мережах: Публікація контенту, що розкриває деталі програми, знайомить з експертами, розповідає про переваги участі.	Соціальні мережі	Жінки, зацікавлені в підприємстві та соціальній діяльності	Використання різноманітних форматів: тексти, фотографії, відео, інфографіка, сторіз. Проведення конкурсів та розіграшів для залучення аудиторії.
	Публікація статей/інтерв'ю в онлайн-виданнях: Розміщення статей та інтерв'ю з організаторами та експертами програми в онлайн-виданнях, що орієнтовані на жіночу аудиторію та бізнес-тематику.	Онлайн-медіа	Жінки, зацікавлені в підприємстві та соціальній діяльності	Акцент на практичній користі програми, історіях успіху, експертній думці.
3	Проведення вебінару "Соціальне підприємництво – твій шанс змінити світ": Презентація програми, відповіді на питання, виступ запрошеного спікера – успішної соціальної підприємниці.	Онлайн (Zoom, YouTube)	Жінки, зацікавлені в підприємстві та соціальній діяльності	Запис вебінару та подальше розповсюдження в соціальних мережах та на YouTube-каналі.
	Публікація інтерв'ю з експертами програми в соціальних мережах: Короткі відеоінтерв'ю з експертами, де вони розповідають про свій досвід та діляться корисними порадами.	Соціальні мережі	Жінки, зацікавлені в підприємстві та соціальній діяльності	Використання хештегів, тегів експертів та партнерів.
4	Партнерство з блогерами та лідерами думок: Залучення блогерів та лідерів думок з жіночою аудиторією для популяризації програми.	Соціальні мережі, блоги	Жінки, зацікавлені в підприємстві та соціальній діяльності	Розміщення інформації про програму на сторінках блогерів, проведення спільних конкурсів та розіграшів.

Місяць 2: Активна фаза набору учасниць (Фокус: Максимальне охоплення та мотивація до участі)

Тиждень	Захід	Канал комунікації	Цільова аудиторія	Деталі
1-4	Активна кампанія в соціальних мережах: Публікація історій успіху випускниць попередніх програм (за наявності), відгуків учасниць, анонсів майбутніх заходів, корисних порад та іншої цікавої інформації. Проведення онлайн-сесій "питання-відповіді" з експертами.	Соціальні мережі	Жінки, зацікавлені в підприємництві та соціальній діяльності	Регулярні публікації, використання різноманітних форматів контенту, активна взаємодія з аудиторією, проведення конкурсів та розіграшів. Використання сторіз для анонсів та нагадувань. Залучення до поширення інформації партнерів та амбасадорів програми.
2	Проведення онлайн-конференції "Жінка в соціальному бізнесі: історії успіху та можливості розвитку": Запрошення успішних соціальних підприємниць, експертів, представників державних установ та громадських організацій.	Онлайн, ЗМІ	Жінки, зацікавлені в підприємництві та соціальній діяльності, широка громадськість, ЗМІ	Трансляція конференції на YouTube та в соціальних мережах. Запис окремих виступів та їх подальше розповсюдження. Підготовка пресрелізу та пострелізів.

Місяць 3: Висвітлення результатів та підбиття підсумків (Фокус: Демонстрація досягнень, поширення позитивного впливу та забезпечення сталості)

Тиждень	Захід	Канал комунікації	Цільова аудиторія	Деталі
5	Підготовка звітнього відеоролика про програму: Створення короткого відео, що підсумовує результати програми, демонструє досягнення учасниць, включає відгуки експертів та організаторів.	Соціальні мережі, YouTube	Широка громадськість, потенційні партнери, донори, ЗМІ	

III. Бюджет програми (орієнтовний):

Бюджет програми залежатиме від багатьох факторів, таких як вартість оренди приміщень, гонорари експертів, витрати на рекламу та друковані матеріали. Нижче наведено орієнтовний бюджет для програми з 30 учасницями:

Навчальна програма:

Стаття витрат	Опис	Кількість/Тривалість	Вартість за	Загальна

			одиницю (грн)	вартість (грн)
Гонорари експертів	Гонорари експертів з соціального підприємництва, фінансів, маркетингу, юриспруденції, управління проектами.	10 експертів	5000 грн/день	500000
Експерт з соціального підприємництва (3 дні)	Проведення лекцій та практичних занять з основ соціального підприємництва, розробки бізнес-моделі, вимірювання соціального впливу.	3 дні	5000 грн/день	15000
Експерт з фінансів (3 дні)	Проведення тренінгів з фінансового менеджменту, бюджетування, фандрайзингу для соціальних підприємств.	3 дні	5000 грн/день	15000
Експерт з маркетингу та комунікацій (3 дні)	Проведення тренінгів з маркетингу, комунікацій, PR для соціальних проєктів.	3 дні	5000 грн/день	15000
Юрист (2 дні)	Консультації та семінари з юридичних аспектів діяльності соціальних підприємств.	2 дні	5000 грн/день	10000
Експерт з управління проєктами (2 дні)	Проведення тренінгів з управління проєктами в соціальній сфері, управління командою та лідерства.	2 дні	5000 грн/день	10000
Оренда приміщень	Оренда конференц-залу або навчального класу для проведення занять. (За умови наявності можливості використання безоплатних/пільгових локацій, ця стаття витрат може бути значно зменшена).	12 днів/місяць * 3 місяці	2000 грн/день (оптимізовано)	72000
Друковані та роздаткові матеріали	Друк робочих зошитів, методичних матеріалів, ручок, блокнотів, бейджів для учасників.	30 учасників	500 грн/учасник	15000
Кава-брейки та обіди	Організація кава-брейків та обідів під час навчальних заходів.	30 учасників * 12 днів * 3 місяці	150 грн/учасник/день	54000
Всього по навчальній програмі:				641000

Інформаційна підтримка:

Стаття витрат	Опис	Вартість (грн)
Розробка та підтримка вебсайту/розділу	Створення дизайну, написання текстів, SEO-оптимізація, хостинг, технічна підтримка.	30000
Таргетована реклама в соціальних мережах	Рекламні кампанії в Facebook, Instagram, Telegram для охоплення цільової аудиторії.	20000
Виготовлення відеоконтенту	Зйомка та монтаж відеороликів про програму, інтерв'ю з експертами, відгуки учасниць, звітний відеоролик.	50000
PR-послуги (розповсюдження інформації в ЗМІ)	Підготовка та розсилка пресрелізів, організація інтерв'ю, моніторинг ЗМІ.	40000
Оплата послуг блогерів/лідерів	Залучення блогерів та лідерів думок для популяризації	30000

думок	програми.	000
Організація та проведення вебінарів/конференцій	Оплата платформи для вебінарів, технічна підтримка, послуги модератора.	20 000
Всього по інформаційній підтримці:		190 000

Адміністративні витрати:

Стаття витрат	Опис	Вартість (грн)
Оплата праці координатора програми	Забезпечення координації всіх аспектів програми, комунікація з учасниками та експертами, організація заходів, ведення звітності.	90000
Оплата праці адміністратора (часткова зайнятість)	Допомога в організації заходів, ведення документації, комунікація з учасниками.	45000
Канцелярські витрати	Купівля канцелярського приладдя, витратні матеріали для офісу.	5000
Зв'язок та інтернет	Оплата телефонного зв'язку та доступу до інтернету.	3000
Транспортні витрати	Компенсація транспортних витрат для експертів та організаторів (за необхідності).	10000
Непередбачувані витрати (5%)	Резерв на непередбачувані ситуації та додаткові витрати.	41 550 (5% від загальної суми)
Всього по адміністративних витратах:		190050

Загальний орієнтовний бюджет:

Розділ	Вартість (грн)
Навчальна програма	6410 00
Інформаційна підтримка та популяризація	1900 00
Адміністративні витрати	1900 50
Загальна вартість:	1 021 05

IV. Партнери:

Для успішної реалізації програми необхідно залучити партнерів з різних сфер:

– Державні установи: Міністерство соціальної політики України, Міністерство економіки України, місцеві органи влади.

– Громадські організації: жіночі організації, організації, що підтримують соціальне підприємництво, організації, що працюють з ВПО.

- Бізнес-асоціації: Торгово-промислова палата України, Спілка підприємців України.
- Міжнародні організації: ООН Жінки, ПРООН, ЄС, USAID, інші міжнародні фонди та організації.
- Бізнес:компанії, зацікавлені у розвитку соціального підприємництва та підтримці жінок.

V. Очікувані результати:

- підвищення рівня знань та навичок у сфері соціального підприємництва у 30 жінок;
- створення щонайменше 10 нових соціальних підприємств, очолюваних жінками;
- збільшення кількості жінок, залучених до соціальної діяльності;
- покращення соціальної ситуації в громадах завдяки реалізації соціальних проєктів;
- популяризація соціального підприємництва як ефективного інструменту розв'язання соціальних проблем.

Запропонований детальний план дозволить ефективно організувати та провести програму підтримки соціального жіночого підприємництва, забезпечивши максимальний позитивний вплив на розвиток цієї сфери в Україні. Важливою умовою успіху є постійний моніторинг та оцінка результатів, а також гнучкість та адаптація програми до потреб учасниць та змінних обставин.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Розроблені у 3 розділі роботи програми «Цільова програма підтримки жіночого підприємництва в Україні на 2025 рік (з детальним описом заходів)» та «3-місячна програма розвитку навичок соціального жіночого підприємництва» мають значний потенціал для позитивного впливу на економічну та соціальну сфери України. Проаналізуємо перспективи їх впровадження, враховуючи потенційні ефекти та можливі труднощі.

Створення нових підприємств, очолюваних жінками, сприятиме створенню робочих місць, збільшенню ВВП та розвитку місцевої економіки. Вирішення соціальних проблем завдяки діяльності соціальних підприємств, покращення якості життя в громадах та зміцнення соціальної згуртованості. Підвищення економічної незалежності жінок, посилення їхньої ролі в суспільстві та подолання гендерної нерівності. Стимулювання інновацій та розвитку нових бізнес-моделей, орієнтованих на вирішення соціальних проблем.

Варто зазначити, що реалізація подібних ініціатив може стикнутися з певними труднощами під час їх реалізації. Забезпечення достатнього фінансування для реалізації програм є ключовим викликом. Необхідно залучати кошти з різних джерел, включаючи державний бюджет, гранти донорських організацій та інвестиції приватного сектору. Ефективна координація між різними залученими сторонами (державні установи, громадські організації, бізнес, експерти) є важливою умовою успіху. Необхідно забезпечити ефективне інформування та залучення жінок з різних регіонів та соціальних груп до участі в програмах. Важливо здійснювати постійний моніторинг та оцінку результатів програм для забезпечення їхньої ефективності та своєчасного внесення коректив. Поточна економічна ситуація в Україні може створювати додаткові труднощі для розвитку бізнесу, зокрема для нових підприємств.

Розробка та впровадження програм підтримки жіночого підприємництва є надзвичайно важливим для України з цілої низки причин. Жінки становлять значну частину населення України та мають великий економічний потенціал,

який необхідно реалізувати. Забезпечення рівних можливостей для жінок у підприємницькій діяльності є важливим аспектом соціальної справедливості та гендерної рівності. В умовах відновлення країни після війни, підтримка малого та середнього бізнесу, зокрема жіночого, є ключовим фактором економічного зростання та соціальної стабільності. Україна взяла на себе ряд міжнародних зобов'язань щодо забезпечення гендерної рівності та підтримки жіночого підприємництва.

Враховуючи потенційні позитивні ефекти та можливі труднощі, можна зробити висновок, що впровадження розроблених програм є перспективним та важливим для розвитку жіночого підприємництва в Україні. Для успішної реалізації необхідно забезпечити достатнє фінансування, ефективну координацію, активну інформаційну кампанію та постійний моніторинг результатів. Це дозволить максимально реалізувати потенціал жінок-підприємниць та сприяти соціально-економічному розвитку країни.

ВИСНОВКИ

Магістерська дипломна робота на тему «Впровадження програм та політик розвитку жіночого підприємництва в Україні» присвячена комплексному дослідженню теоретичних, аналітичних та практичних аспектів розвитку жіночого підприємництва. У роботі здійснено всебічний аналіз проблематики та запропоновано конкретні рекомендації для створення сприятливих умов розвитку жіночого підприємництва в Україні.

У першому розділі досліджено теоретичні засади підприємницької діяльності. Визначено сутність поняття «підприємництво» як самостійної, ініціативної господарської діяльності, що базується на приватній власності, ризику та спрямована на досягнення економічних і соціальних результатів. Особливу увагу приділено гендерним аспектам підприємництва, включаючи питання рівного доступу до ресурсів, фінансування, освіти та можливостей. Проаналізовано інструменти підтримки підприємництва, серед яких фінансові, консультаційні, інформаційні та інфраструктурні механізми. Визначено роль держави та громадських організацій у створенні умов для розвитку підприємництва, особливо з урахуванням гендерної чутливості.

Другий розділ присвячено аналізу програм і політик розвитку жіночого підприємництва в Україні. Проведено огляд наявних ініціатив, вивчено соціальний капітал жінок-підприємниць у контексті українського та міжнародного досвіду. Виявлено низку проблем, таких як фінансові обмеження, гендерні стереотипи, складності поєднання сімейних обов'язків із бізнесом, кризові явища, інформаційний вакуум та регіональні диспропорції. Запропоновано можливі шляхи подолання зазначених викликів через удосконалення державної політики, розширення доступу до фінансування, створення освітніх програм та розвиток цифрових технологій.

У третьому розділі розроблено практичні рекомендації для реалізації заходів із підтримки жіночого підприємництва. Представлено «Цільову програму підтримки жіночого підприємництва в Україні на 2025 рік», що

включає детальний опис заходів, спрямованих на фінансову, інформаційну та менторську підтримку жінок-підприємниць. Крім того, запропоновано 3-місячну програму розвитку навичок соціального жіночого підприємництва, яка орієнтована на підвищення кваліфікації, створення соціально значущих проектів та посилення економічної незалежності жінок. Особливу увагу приділено інноваційним підходам і використанню цифрових технологій як інструментів для розвитку жіночого бізнесу.

Отримані результати дипломної роботи дозволяють зробити такі висновки:

1. розвиток жіночого підприємництва є ключовим фактором соціально-економічного прогресу, який сприяє подоланню гендерної нерівності, створенню робочих місць та підвищенню рівня життя в Україні;
2. успішне впровадження програм і політик підтримки жіночого підприємництва можливе за умови комплексного підходу, що включає фінансові, освітні, інформаційні та інфраструктурні заходи;
3. важливою умовою успіху є координація зусиль усіх зацікавлених сторін: держави, бізнесу, громадських організацій та міжнародних партнерів;
4. необхідно вдосконалювати існуючі механізми підтримки підприємництва, розробляти нові інструменти, адаптовані до сучасних викликів, зокрема цифрових трансформацій та кризових ситуацій.

Реалізація запропонованих у роботі програм і рекомендацій дозволить створити сприятливе середовище для розвитку жіночого підприємництва, забезпечить гендерну рівність у бізнесі та сприятиме соціально-економічному розвитку України в умовах післявоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гендерні дослідження. Збірник наукових праць. Харків: ХЦГД, Вип. 9, 2003. 288 с.
2. Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економіка підприємства: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2006. 480 с.
3. Економічна теорія: політекономія: підручник / [В. Д. Базилевич та ін.] ; за ред. В. Д. Базилевича. К.: Знання-Прес, 2001. 587 с.
4. Іващенко О. В., Лободинська О. М. Гендерна сегрегація чи гендерна асиметрія на ринку праці: теоретичні засади та емпіричні прояви при працевлаштуванні в Україні. Український соціум. 2013. № 1(44). С. 43 – 62.
5. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент: підручник. Суми: Університетська книга, 2003. 440 с.
6. Інноваційна діяльність в Україні: проблеми та перспективи / За ред. В. М. Гейця. К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2011. – 448 с.
7. Карпюк Г. І. Основи підприємництва: навч. посібник. К. 2020, 104 с.
8. Круш П. В. Підприємництво: теорія і практика: навч. посібник К.: Кондор, 2006. 308 с.
9. Марценюк Т. Гендер для всіх: виклик стереотипам. К.: Основи, 2017. 320 с.
10. Сафонік Н., Богомол К. Загальні аспекти застосування гендерно орієнтованого підходу у сфері трудових відносин та підприємницькій діяльності. Економіка та суспільство, 2022 (25).
11. Семенюк В. М. Державне регулювання економіки: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. 448 с.
12. ХарламоваГ, Ставицький А.Гендерне питання в підприємницькій діяльності:сучасне сприйняття підприємців. Вісник Національного університету ім. Тараса Шевченка. Economics, 2020; 3(210). С. 42 – 52
13. Циганюк В. М. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність: навч. посібник. К.: Знання, 2004. 320 с.

14. Шваб Л. І. Основи підприємництва: навч. посіб. К.: Знання-Прес, 2003. 352 с.
15. Яковенко Ю. В. Державна підтримка малого підприємництва в Україні: проблеми та перспективи // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Економічна». 2011. № 967. С. 132 – 136.
16. Acemoglu D., Johnson S., Robinson, J. A. The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. The American Economic Review, 91(5), 2001. P. 1369 – 1401.
17. Akerlof G. A. The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. The Quarterly Journal of Economics, 1970. P. 488 – 500.
18. Arrow K. J. Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention. In the rate and Direction of Inventive Activity. Princeton University Press, (1962). P. 609 – 626.
19. Bandura A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977. 247 p.
20. Baumol W. J. Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive. Journal of Political Economy, 98(5), 1990. P. 893 – 921.
21. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, With Special Reference to Education. University of Chicago press, 1993.
22. Berger A. N., Udell G. F. The Economics of Small Business Finance: The Roles of Private Equity and Debt Markets in the Financial Growth Cycle. Journal of Banking & Finance, 22(6-8), 1998. P. 613 – 673.
23. Cantillon R. Essai sur la Nature du Commerce en Général. London: Fletcher Gyles, 1755. 410 p.
24. Drucker, P. F. Innovation and Entrepreneurship. Harper & Row, 1985. P. 20 – 35.
25. Hisrich R. D., Peters M. P., Shepherd D. A. Entrepreneurship. McGraw-Hill Education, 2017. P. 10 – 15.
26. Keynes J. M. The General Theory of Employment, Interest, and Money. London: Macmillan, 1936. 383 p.

27. Kirzner I. M. Competition and Entrepreneurship. University of Chicago press, 1973. 126 p.
28. Knight F. H. Risk, Uncertainty and Profit. Houghton Mifflin, 1921. P. 19 – 31.
29. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge university press, 1990. 152 p.
30. Nambisan S. Digital Entrepreneurship: Toward a Digital Technology Perspective. Entrepreneurship Theory and Practice, 41(6), 2017. P.1029 – 1053.
31. Porter M. E. On Competition. Harvard Business Press, 1998. 16 p.
32. Romer P. M. Endogenous Technological Change. Journal of Political Economy, 98(5), 1990. P. 71 – 102.
33. Say J. B. Traité d'économie politique. Paris: Calmann-Lévy Éditeur, Collection Perspectives de l'économie - Les fondateurs, 1972. 572 p.
34. Scheier M. F., Carver Ch. S., Bridges M. W. Distinguishing optimism from neuroticism (and trait anxiety, self-mastery, and self-esteem): A Revaluation of the Life Orientation Test. Journal of Personality and Social Psychology, Vol 67(6), 1994. P. 1063 – 1078.
35. Schumpeter J. A. The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle. Harvard University Press, 1934. P. 61 – 96.
36. Shane S., Venkataraman S. The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research. Academy of Management Review, 25(1), 2000. P. 217 – 226.
37. Yunus M. Creating a World Without Poverty: Social Business and the Future of Capitalism. Public Affairs, 2007. P. 1 – 25.

Електронні ресурси

38. Entrepreneurship Development. UNIDO. URL : <https://www.unido.org/our-focus/advancing-economic-competitiveness/entrepreneurship-development>
39. Erasmus for Young Entrepreneurs. URL : <https://www.erasmus-entrepreneurs.eu/>
(дата звернення 25.12.2024).

40. GenderEquality. InternationalLabourOrganization. URL : <https://www.ilo.org/global/topics/equality-and-discrimination/gender-equality/lang--en/index.htm> (дата звернення 25.12.2024).
41. Genderequality. OECD. URL : <https://www.oecd.org/gender> (дата звернення 25.12.2024).
42. In Gender. The World Bank. URL : <https://www.worldbank.org/en/topic/gender> (дата звернення 25.12.2024).
43. KSE Institute. Проблеми та виклики жінок-підприємниць. URL : https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/01/Problemi_ta_viklivi_zhinok_pidpriyemits_310124.pdf(дата звернення 25.12.2024).
44. KuadriJenifer. WomenEntrepreneursStatistics, 2021. URL : <https://legaljobs.io/blog/women-entrepreneurs-statistics/> (дата звернення 25.12.2024).
45. Smith A. AnInquiryintotheNature and Causes of theWealth of Nations. London: W. Strahan and T. Cadell. 1776 URL : <https://www.gutenberg.org/ebooks/3300> (дата звернення 25.12.2024).
46. UN Women. UN WomeninEasternEurope and CentralAsia. 2012. URL :<https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2012/7/UN-Women-In-Eastern-Europe-And-Central-Asia.pdf> (дата звернення 25.12.2024).
47. UN Women. Звіт за результатами аналізу найкращих практик приватного сектору щодо підтримки жіночого підприємництва в Україні. 2023. URL : https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2023-08/best_practice_analysis_private_sector.pdf (дата звернення 25.12.2024).
48. USAID. Women'sEconomicEmpowerment, Ukraine. 2004. URL : https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PDACD044.pdf (дата звернення 25.12.2024).
49. Гендер в деталях. URL : <https://genderindetail.org.ua> (дата звернення 25.12.2024).

50. Гендерний баланс у бізнесі: від світового досвіду до практики в Україні. Український жіночий конгрес. URL : <https://life.pravda.com.ua/projects/vid-mozhlyvostei-do-zmin/2021/01/25/243762/> (дата звернення 25.12.2024).
51. Господарський кодекс України URL : (дата звернення 25.12.2024).
52. Грантова програма «Власна справа». Міністерство економіки України. URL : <https://vlasnaspravagrant.com.ua/> (дата звернення 25.12.2024).
53. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 25.12.2024).
54. Дія.Бізнес. URL : <https://business.diia.gov.ua/> (дата звернення 25.12.2024).
55. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). WomeninBusiness - BAS Programme inArmenia and Georgia. URL : https://www.ebrd.com/downloads/tambas/country/Small_Business_Support_Women_In_Business.pdf (дата звернення 25.12.2024).
56. Закон України «Про інноваційну діяльність» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення 25.12.2024).
57. Закон України «Про підприємництво». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (дата звернення 25.12.2024).
58. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> (дата звернення 25.12.2024).
59. Звіт «Жінки й чоловіки на керівних посадах в Україні: 2017-2020» надає статистичні дані про представництво жінок на керівних посадах в Україні. URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/zhinky-i-choloviky-na-kerivnykh-posadakh-v-ukrayini-2017-2020> (дата звернення 25.12.2024).
60. Звіт USAID 2023. URL : https://www.usaid.gov/sites/default/files/2023-04/EDGE%20UIPA%20Report-%20online%20-%20Ukrainian%20%2811%20Apr%202023%29_AC.pdf (дата звернення 25.12.2024).
61. Звіт ООН «Жінки у світі 2020: тенденції та показники» наголошує на необхідності усунення гендерних бар'єрів для досягнення сталого розвитку.

URL : https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2022-02/UKR_WEB_Masculinity%20Study.pdf (дата звернення 25.12.2024).

62. ООН Жінки в Україні, URL : <https://ukraine.unwomen.org/uk> (дата звернення 25.12.2024).

63. ООН-Жінки розробляє рекомендації для урядів щодо впровадження гендерночутливої соціальної політики. URL : (дата звернення 25.12.2024).

64. Офісу з просування експорту України. URL : [<https://epo.org.ua/>]. (дата звернення 25.12.2024).

65. Проєкт Кешер. Жінки та бізнес: виклики, стереотипи, можливості. URL : <https://www.projectkesher.org.ua/news/zhinky-ta-biznes-vyklyky-stereotypy-mozhlyvosti/>) (дата звернення 25.12.2024).

66. Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2027 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text> (дата звернення 25.12.2024).

67. Українську Раду Бізнесу. URL : <https://urb.org.ua/> (дата звернення 25.12.2024).

68. Укрінформ. Потреби та проблеми українських підприємниць в умовах повномасштабної війни. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3850719-potrebi-ta-problemi-ukrainskih-pidpriemic-v-umovah-povnomasstabnoi-vijni.html>) (дата звернення 25.12.2024).

69. Фонд «Демократичні ініціативи» URL : <https://dif.org.ua> (дата звернення 25.12.2024).

70. Фонд «Жіночі можливості в Україні» надає гранти у розмірі 100 тис. грн. на придбання обладнання для розвитку бізнесу. URL : <https://business.diia.gov.ua/news/hranty-u-rozmiri-100-000-hrn-dlia-pidtrymky-ta-rozvytku-zhinochoho-pidpriemnytstva-v-kyievi-ta-oblasti> (дата звернення 25.12.2024).